MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

ASTA GARDZIULEVIČIENĖ

INDIVIDUALIĄ VEIKLĄ VYKDANČIŲ ASMENŲ MOKESČIŲ MORALĖS VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
doc. dr. L. Birškytė

VILNIUS, 2021

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

INDIVIDUALIĄ VEIKLĄ VYKDANČIŲ ASMENŲ MOKESČIŲ MORALĖS VERTINIMAS

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 6211LX065

Vadovė
doc. dr. L. Birškytė
2021 12

Recenzentas

2021

Atliko
FVmns3-01 gr. stud.
A. Gardziulevičienė
2021 12 10

VILNIUS, 2021

TURINYS

ĮVADAS **6**
1. INDIVIDUALIOS VEIKLOS TEORINIAI ASPEKTAI **8**
1.1. Individualios veiklos samprata ir požymiai 8
1.2. Individualios veiklos apmokestinimas ir kontrolė 14
1.3. Individualios veiklos mokesčių vengimo priežastys ir vengimą aiškinantys modeliai 21
2. INDIVIDUALIĄ VEIKLĄ VYKDANČIŲ ASMENŲ MOKESČIŲ MORALĖS VERTINIMO METODOLOGIJA **29**
3. INDIVIDUALIĄ VEIKLĄ VYKDANČIŲ ASMENŲ MOKESČIŲ MORALĖS ANALIZĖ IR VERTINIMAS **32**
IŠVADOS **53**
LITERATŪRA **55**
ANOTACIJA **58**
ANNOTATION **58**
SANTRAUKA **59**
SUMMARY **60**
PRIEDAI **61**
1 PRIEDAS. INDIVIDUALIOS VEIKLOS PAGAL PAŽYMĄ IR VERSLO LIUDIJIMO PALYGINIMAS 62
2 PRIEDAS. ANKETA 63

LENTELĖS

1 lentelė. Individualios veiklos apmokestinimas 2020 - 2021 m. 16
2 lentelė. Tiriamųjų socialinės-demografinės charakteristikos..... 32
3 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą pagal respondentų charakteristikas 34
4 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar mokesčiai turi įtakos asmenims pradėti vykdyti individualią veiklą pagal respondentų charakteristikas..... 36
5 lentelė. Pasiskirstymas pagal dažniausias problemas, su kuriomis susiduriama deklaruojant ir sumokant IV mokesčius pagal respondentų charakteristikas..... 38
6 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar 2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija turėjo neigiamą poveikį veiklai pagal respondentų charakteristikas..... 39
7 lentelė. Pasiskirstymas pagal pasinaudojimą nuo COVID-19 nukentėjusiems individualią veiklą vykdantiems asmenims taikomomis mokestinėmis pagalbos priemonėmis pagal respondentų charakteristikas..... 41
8 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar COVID-19 pandemija paveikė individualią veiklą vykdančių asmenų įpročius skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius pagal respondentų charakteristikas 43
9 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, kokia dalis individualią veiklą vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius pagal respondentų charakteristikas 44
10 lentelė. Mokesčių vengimo priežasčių vertinimas pagal respondentų charakteristikas..... 46
11 lentelė. Priežasčių, skatinančių skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius, vertinimas pagal respondentų charakteristikas..... 48
12 lentelė. Pasiūlymų mokesčių administratoriams ir teisės aktų leidėjams vertinimas pagal respondentų charakteristikas..... 50

PAVEIKSLAI

1 pav. Mokesčių moralė ir: a) siekis gauti valdžios išmokas, kurių jis neturi gauti; b) pasitikėjimas valdžia 25
2 pav. Tyrimo etapai 29
3 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą 34
4 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar mokesčiai turi įtakos asmenims pradėti vykdyti individualią veiklą 35
5 pav. Pasiskirstymas pagal problemas, su kuriomis susiduriama deklaruojant ir sumokant individualios veiklos mokesčius 37
6 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar 2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija turėjo neigiamą poveikį veiklai 39
7 pav. Pasiskirstymas pagal pasinaudojimą nuo COVID-19 nukentėjusiems individualią veiklą vykdantiems asmenims taikytomis mokestinėmis pagalbos priemonėmis 40
8 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar COVID-19 pandemija paveikė individualią veiklą vykdančių asmenų įpročius skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius 42
9 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, kokia dalis individualią veiklą vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius 44
10 pav. Mokesčių vengimo priežasčių vertinimas 45
11 pav. Priežasčių, skatinančių skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius, vertinimas 48
12 pav. Pasiūlymų mokesčių administratoriams ir teisės aktų leidėjams vertinimas 50

ĮVADAS

Temos aktualumas. Individualios veiklos samprata turi būti analizuojama ne tik kaip tam tikro konstrukto ar kaip tam tikro reiškinio atskiri elementai, tačiau kartu ir kaip tam tikrų atskiruose kontekstuose egzistuojančių aspektų visuma. Individuali veikla sietina su tokią veiklą vykdančio asmens savarankiškumu, taip pat tokios veiklos tęstiniu pobūdžiu ir tuo, jog ši veikla nėra savitikslė, nes jos siekis yra tam tikros komercinės naudos gavimas (Kogler ir kt., 2013).

Svarbu pastebėti, kad individualios veiklos apmokestinimas ir su tuo susiję kontrolės elementai yra tiesiogiai nukreipti į siekį sudaryti tokias sąlygas, jog individualią veiklą vykdantis asmuo turėtų galimybę kiek įmanoma platesniu mastu panaudoti savo savarankiškumą ir tokiu būdu planuoti savo pajamas, išlaidas, veiklos intensyvumą. Kartu turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog kiekvienu atveju turi būti siekiama garantuoti objektyvų ir skaidrų mokestinių prievolių įvykdymą (Autor ir kt., 2019; Smith ir kt., 2019).

Kitose šalyse atlikti tyrimai mokesčių vengimo dydžiams nustatyti parodė, kad vis dėlto individualią ekonomine veiklą vykdantys asmenys yra tarp tų grupių mokesčių mokėtojų, kurie labiausiai pasinaudoja įvairiais būdais išvengti sąžiningo pajamų deklaravimo ir išvengti mokesčių. (Birškytė, 2014).

Egzistuoja daugybė priežasčių, dėl kurių individualią veiklą vykdantis asmuo gali siekti išvengti mokestinių prievolių vykdymo (pavyzdžiui, siekdamas gauti kiek įmanoma didesnį pelną, norėdamas panaudoti gautas sumas apyvartinėms lėšoms ir pan.). Tokios priežastys daugeliu atvejų priklauso ne tik nuo paties asmens, bet ir nuo to, kokioje konkrečioje srityje yra vykdoma pati individuali veikla (ILO, 2019).

Ekonomikos, teisės, sociologijos, viešojo administravimo sričių mokslininkai, psichologai bei edukologai tyrinėję šešėlinės ekonomikos reiškinį, mokestinę moralę psichologiniu požiūriu įvardina kaip vieną iš esminių šešėlinės ekonomikos priežasčių. Jie teigia, kad ekonomikos šešėlio priežastimis gali būti psichosocialiniai veiksniai: pajamų nelygybės suvokimas, nepasitikėjimas valdžia, nepasitenkinimas surinktų mokesčių panaudojimu ir pan. (Felda, Frey, 2003), nes kai mokesčių mokėtojai mano, kad valdžia ar kiti asmenys juos apgaudinėja (įsitikinę netinkamu surinktų mokesčių panaudojimu, korupcijos paplitimu ir pan.), jie nejaučia kaltės nemokėdami mokesčių arba nesmerkia tų, kurie jų nemoka. Lietuvos laisvosios rinkos instituto 2015 metų tyrimo duomenys parodė („Lietuvos šešėlinė ekonomika“), kad valdžia nepatenkinti žmonės yra labiau linkę pateisinti nelegalų darbą, neapskaitomus pirkimus, akcizinių prekių kontrabandą, gamybą ir platinimą (Diržytė, Patapas, 2018).

Visuomenėje vyraujanti mokesčių moralė taip pat yra ženklus veiksnys apsprendžiantis mokesčių slėpimo ir vengimo mastus.

Darbo objektas. Individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralė.

Darbo tikslas. Įvertinti individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralę.

Tikslui pasiekti, keliami **darbo uždaviniai:**

1. Išanalizuoti individualios veiklos sampratą, požymius, apmokestinimą ir kontrolę teoriniu aspektu.

2. Apžvelgti literatūrą apie mokesčių vengimo priežastis.

3. Pritaikant mokslinius tyrimo metodus, nustatyti individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralę nulemiančius veiksnius.

4. Įvertinti ryšius tarp individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralės ir kitų mokesčių mokėtojų požymių.

Hipotezė. Turinčių aukštąjį išsilavinimą ir ilgiau negu 1 (vienerius) metus individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralė yra aukštesnė, negu turinčių pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą ir individualią veiklą vykdančių trumpiau negu 1 (vienerius) metus asmenų.

Darbo metodai. Mokslinės literatūros analizė ir sisteminimas, teisės aktų analizė, statistinių duomenų analizė, teisės aktų analizė, atliktos anketinės apklausos rezultatų analizė naudojant SPSS programą (versija 20), Mann-Whitney U ir Kruskalio-Valio H testai, duomenų interpretavimas ir aprašymas, grafinis duomenų vaizdavimas.

Darbo struktūra. Baigiamasis darbas parengtas vadovaujantis metodiniais nurodymais. Be įvado, išvadų ir pasiūlymų susideda iš trijų dalių. Pirmoje darbo dalyje pateikiama individualios veiklos samprata bei požymiai, aptariamas jos apmokestinimas ir kontrolė, pateikiamos individualios veiklos mokesčių vengimo priežastys ir vengimą aiškinantys modeliai. Antroje dalyje aptariama atliekamo tyrimo metodologija, pasirinktas anketinės apklausos metodas. Trečioje dalyje analizuojami anketinės apklausos metu surinkti duomenys, kurių pagrindu yra suformuojamos išvados bei pateikiamos makrolygmens ir mikrolygmens rekomendacijos. Baigiamajame darbe taip pat pateikiama anotacija bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

1. INDIVIDUALIOS VEIKLOS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Individualios veiklos samprata ir požymiai

Pradedant analizuoti individualios veiklos teorinius aspektus, jų specifiką ir pagrindinius ypatumus, tikslinga bent trumpai apžvelgti pagrindinius individualios veiklos sampratos elementus ir požymius, t. y. identifikuoti, kokių pagrindinių mokslinio pobūdžio koncepcijų pagrindu susiformavo individualios veiklos reiškinys. Tokia apžvalga leis ne tik geriau suvokti esminius individualios veiklos sampratos bruožus ir požymius, tačiau kartu sudarys prielaidas ir tam, jog šiame darbe atlikta analizė apimtų visus pagrindinius su individualios veiklos samprata ir koncepcija susijusius elementus, o pateiktas vertinimas būtų pakankamai objektyvus ir išsamus.

Kiekvienu konkrečiu atveju analizuojant pavienius individualios veiklos ypatumus (pavyzdžiui, su mokestiniais klausimais susijusius aspektus) turi būti maksimaliai atsižvelgiama į individualios veiklos sampratos ir požymių tarpusavio koreliaciją bei į tai, kaip jie veikia atskirus praktinius individualios veiklos elementus. Ne mažiau svarbu ir tai, jog būtent nuo individualios veiklos sampratos ir esminių jos požymių priklauso tai, kokiame kontekste bus vertinami ir visi kiti su individualia veikla susiję elementai – tai reiškia, kad būtent individualios veiklos samprata ir nulemia tai, pagal kokias pagrindines koncepcines nuostatas turėtų būti analizuojami pavieniai individualios veiklos elementai (Hofmann ir kt., 2014).

Būtent individualios veiklos samprata ir jos požymiai didele dalimi apibrėžia tai, į kokius pagrindinius teorinius bei praktinio pobūdžio aspektus turėtų būti kreipiamas esminis dėmesys, norint užtikrinti, jog individualios veiklos analizė, viena vertus, bus pakankamai objektyvi ir išsami bei, kita vertus, sudarys prielaidas ne tik identifikuoti atskirus probleminius tokios veiklos aspektus, bet ir pasiūlyti tokių probleminių aspektų sprendimo būdus (Jackson ir kt., 2012).

Individuali veikla visais atvejais turėtų būti grindžiama ne tik ir ne tiek tuo, kaip ji yra suvokiama pagal bendrąją visuomenėje suprantamą poziciją (viešąją nuomonę), tačiau taip pat ir tai, kaip ji vertinama daugeliu požiūrių – mokestiniu, politiniu, socialiniu, ekonominiu ir t.t. Bendriausiu požiūriu galima teigti, jog individuali veikla – savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį (Hartl ir kt., 2015):

1) savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė arba gamybinė veikla, išskyrus nekilnojamųjų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos veiklą;

2) savarankiška kūryba, mokslinė, profesinė ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla;

3) savarankiška sporto veikla;

4) savarankiška atlikėjo veikla.

Taigi, kaip matyti, individualios veiklos esminis požymis visais atvejais yra ja užsiimančio asmens savarankiškumas. Tai reiškia, kad tokią veiklą vykdantis asmuo iš esmės turi neribotą diskrecijos teisę

spręsti dėl savo veiklos, dėl jos formos, dėl su tuo susijusių ekonominių pasekmių ir to, kaip bei kokiomis formomis jis gali vykdyti konkrečią veiklą. Svarbu paminėti, kad individualią veiklą galima vykdyti pagal individualios veiklos pažymą arba pagal verslo liudijimą. Šių veiklų palyginimas pateiktas 1 priede.

Individuali veikla visais atvejais laikytina ekonomine arba ūkine veikla. Tai reiškia, kad jos rezultatas yra nukreiptas į tam tikrų komercinių santykių atsiradimą, komercinės veiklos vykdymą bei į tai, kaip individuali veikla gali realiai prisidėti prie to, jog tokia veikla atneš naudą šių santykių subjektams (Castro, Scartascini, 2013). Tokiu būdu galima įžvelgti ir tam tikrą socialinį individualios veiklos aspektą bei su tuo susijusius elementus.

Daugeliu atvejų individualios veiklos samprata siejama ne tik su individualią veiklą vykdančio asmens savarankiškumu (t. y. jo galimybe pačiam priimti sprendimus dėl savo veiklos), tačiau taip pat ir su tuo, jog daugeliu atvejų individualios veiklos subjektai yra ne tik patys individualią veiklą vykdantys asmenys, tačiau taip pat ir jų klientai (Kogler it kt., 2013).

Taigi, šiuo atveju būtina atkreipti dėmesį į tai, kad individualios veiklos kontekste didelę reikšmę įgyja ir tai, ar (ir kaip) individualią veiklą vertina paslaugas iš šios individualios veiklos gaunantys subjektai – klientai, kontrahentai ir t.t. Būtent šis elementas ir atskleidžia, viena vertus, socialinį individualios veiklos matmenį, bei, kita vertus, patvirtina, jog ne mažiau svarbus yra ir teisinis individualios veiklos režimas, kadangi individualiai veiklai reguliuoti šiuo atveju būtina numatyti ir tam tikras teisines priemones (Kogler it kt., 2013).

Aukščiau nurodyti socialinio bei teisinio pobūdžio elementai turi didelę reikšmę ir tam, kaip individuali veikla vertinama bei analizuojama fiskalinės politikos kontekste, t. y. kaip ji atsispindi mokestinių santykių atžvilgiu ir kokias konkrečias pasekmes sukelia. Šis elementas yra reikšmingas dėl tos priežasties, jog dar labiau padidina individualios veiklos reikšmę socialinio pobūdžio kontekste. Taip yra dėl tos priežasties, jog vien dėl individualios veiklos savarankiškumo (kaip esminio individualios veiklos požymio) individualią veiklą vykdantis asmuo turi galimybę pats planuoti savo veiklą, jos intensyvumą, išlaidas ir pajamas ir tokiu būdu sudaromos prielaidos pačiam asmeniui planuoti ir mokestinių prievolių vykdymą (Jackson ir kt., 2012).

Savaime suprantama, individualią veiklą vykdantis asmuo turi pareigą tinkamai vykdyti mokestines prievoles bei užtikrinti, kad jo veikloje nebus jokių neteisėtų veiksmų, garantuoti, kad jo veikla maksimaliai atitiks visus fiskalinės politikos elementus. Tačiau ta aplinkybė, kad individualios veiklos vykdymas yra grindžiamas išimtinai jos savarankiškumu, sudaro prielaidas pačiam asmeniui planuoti savo veiklą taip, kad jis galėtų (atitinkamai) vykdyti ir savo mokestines prievoles. Vadinasi, tiek įstatymų leidėjas (nustatydamas mokestinį režimą individualią veiklą vykdančių asmenų atžvilgiu), tiek priežiūros institucijos (vykdydamos kontrolės ir priežiūros funkcijas individualią veiklą vykdančių asmenų atžvilgiu), tiek ir patys individualią veiklą vykdantys asmenys privalo ieškoti būdų, kaip galima

užtikrinti, kad individualią veiklą vykdančių asmenų mokestinių prievolių vykdymas būtų tinkamas ir sklandus.

Pažymėtina, jog toks mokestinis individualios veiklos vykdymo elementas turi gana glaudų ryšį su tuo, kaip vertinama pati individuali veikla, t. y. kokie yra pagrindiniai tokios veiklos elementai ir kaip jie koreliuoja su atskirais socialinės politikos, taip pat panašaus pobūdžio reiškiniais (vertinant juos bendrame valstybės ūkio ir ekonomikos kontekste).

Akcentuotina, kad individualios veiklos (kaip ūkinės ar komercinės veiklos išraiškos) forma turi būti tinkamai įvertinama visuose valstybės veiklos ir ekonomikos raidos kontekstuose. Tik tokiu būdu bus galima užtikrinti, kad individualios veiklos sampratos analizė iš tiesų atitiks visus jai keliamus reikalavimus ir bus garantuojama, kad tokiai analizei atlikti bus įvertinti visi įmanomi ir tinkami bei objektyvūs duomenys (Autor ir kt., 2017). Šiuo aspektu svarbu tai, kad individuali veikla neturėtų būti vertinama kaip vien tik pavienių asmenų veiklos forma, kadangi individualios veiklos atnešama nauda yra reikšminga ne tik paties individualios veiklos vykdytojams, tačiau taip pat ir gerokai platesniame kontekste, t. y. valstybės raidos, socialiniame, ekonominiame ir netgi politiniame gyvenime.

Fiskalinės politikos atžvilgiu individuali veikla yra išskiriama iš kitų ūkinės ar komercinės veiklos formų dėl tos priežasties, jog sudaro galimybes asmeniui pačiam planuoti savo veiklą ir tokiu būdu sudaro galimybes sėkmingai vykdyti savo ūkio ar ekonomines funkcijas bei, sukuriant naudą sau, sukurti tam tikrą naudą ir valstybei (Karabarbounis, Neiman, 2014). Tačiau ne mažiau reikšminga ir tai, jog būtent individuali veikla šiandien gana dažnai sukelia nemažai diskusijų dėl to, ar tokia jos forma nesudaro prielaidų kaip nors pažeisti galiojančius teisės aktų reikalavimus, nesukelia tam tikrų reguliavimo neaiškumų arba panašių situacijų, kurios gali sukelti tam tikras pasekmes. Vadinasi, analizuojant individualios veiklos sampratą ir su tuo susijusius elementus, yra labai svarbu užtikrinti, kad tokiai analizei atlikti bus pasitelkti visi įmanomi duomenys bei tai, jog individualios veiklos samprata šiuo atveju bus analizuojama ne naudojantis vien tik tam tikro pobūdžio duomenimis, tačiau įvertinus maksimaliai plataus spektro informaciją (Dao ir kt., 2018).

Dėl šios priežasties būtina, kad analizuojant individualios veiklos sampratą ir su tuo susijusius elementus, būtų galima kiek įmanoma tiksliau įvertinti ne tik pavienių teisinių, socialinio pobūdžio elementų pobūdį, tačiau taip pat ir tai, kaip jie visi koreliuoja tarpusavyje bei kokias esmines išvadas galima padaryti tokios koreliacijos pagrindu.

Individualios veiklos samprata neturėtų būti suvokiama tik kaip tam tikrų teorinio pobūdžio kategorijų ir nuostatų bei koncepcinių elementų visuma. Individuali veikla šiame kontekste turėtų būti vertinama ir analizuojama ir kaip tam tikrų praktinio pobūdžio elementų, sudarančių prielaidas atskiriems asmenims imtis konkrečių individualios veiklos formų, visuma ir koreliacija (Luttmer, Singhal, 2014).

Analizuojant individualios veiklos elementus, labai svarbu įvertinti ir tai, kaip šie elementai gali būti įvertinami praktiniu požiūriu bei kokius pagrindinius padarinius sukelia ne tik pačiam individualią veiklą vykdančiam asmeniui, tačiau taip pat ir bendresniu požiūriu, t. y. kaip koreliuoja su individualios veiklos reguliavimo, fiskaliniais elementais ir t.t.

Kalbant apie individualios veiklos sampratą, būtina pabrėžti ir tai, jog tam tikrais atvejais tokios veiklos suvokimas ir koncepcija (priklausomai nuo reglamentavimo bei teorinio pobūdžio vyraujančių tendencijų) gali skirtis (Casal, Mittone, 2016). Tai reiškia, kad atskirose valstybėse (arba netgi atskiruose administraciniuose valstybių vienetuose) individuali veikla gali būti suvokiama visiškai skirtingai ir tokiu būdu turi būti vertinami bei analizuojami skirtingi individualios veiklos elementai. Priklausomai nuo to, koks individualios veiklos modelis funkcionuoja atitinkamoje valstybėje (t. y. priklausomai nuo to, kokie yra esminiai jo elementai), tai gali sukelti ir tam tikras konkrečias praktines pasekmes bei tai, į ką turėtų būti kreipiamas dėmesys siekiant akademiniu žvilgsniu tinkamai išanalizuoti aptariamą tematiką (Bridgman, 2018).

Vadinasi, nepakanka, kad būtų pasitelkiamos vien tik bendrosios koncepcinės nuostatos tam, jog būtų išanalizuojama visa su individualios veiklos samprata susijusi informacija, tačiau turėtų būti atkreipiamas dėmesys ir į tai, kaip atskirose valstybėse galėtų būti reguliuojami pavieniai individualios veiklos elementai bei tai, kokį poveikį šie elementai daro individualią veiklą vykdančių asmenų pasirinkimams. Visais atvejais norint tinkamai išanalizuoti visus individualios veiklos sampratos elementus, turi būti įvertinama, ar (ir kaip) šie elementai prisideda prie galimybės užtikrinti maksimalų individualią veiklą vykdančio asmens savarankiškumą. Kitaip tariant, visuomet turi būti siekiama užtikrinti, jog bus išsaugotas individualią veiklą vykdančio asmens savarankiškumas ir diskrecijos laisvė (Smith ir kt., 2019).

Tuo atveju, jeigu šio elemento nėra laikomasi, kyla pagrįsta rizika, kad nebus tinkamai užtikrintas objektyvus situacijos vertinimas. Taip yra dėl tos priežasties, jog individualios veiklos vertinimas (įskaitant visus aukščiau nurodytus esminius socialinius, teisinius bei politinius aspektus) turi būti grindžiamas koncepcine nuostata, jog individuali veikla yra išimtinai savarankiško pobūdžio veiklos forma. Būtent individualią veiklą vykdančio asmens veiklos savarankiškumas yra tas esminis kriterijus, į kurį turi būti atsižvelgiama siekiant kiek įmanoma geriau užtikrinti individualios veiklos sampratos atitiktį tiek teoriniams reikalavimams, tiek ir praktiniams aspektams, susijusiems su individualios veiklos vykdymu (Guerriero, 2019). Individualią veiklą vykdančio asmens savarankiškumas šiuo atveju turi būti vertinamas ne tik formos požiūriu (t. y. jog individualią veiklą vykdantis asmuo pats priima atitinkamus sprendimus), tačiau taip pat ir turinio atžvilgiu (t. y. jog individualią veiklą vykdantis asmuo priima būtent tokius sprendimus, kurie priklauso jo diskrecijai).

Jeigu individualią veiklą vykdantis asmuo nėra savarankiškas ir iš esmės ūkinę bei komercinę veiklą vykdo pagal tam tikrus subordinacinius kriterijus (t. y. pagal kurio nors asmens pateikiamus

hierarchinio pobūdžio nurodymus), tokia neturėtų būti laikoma individualia veikla, kadangi jai trūksta esminio, t .y. savarankiškumo, kriterijaus. Šiuo atveju būtent savarankiškumas yra tas esminis požymis, kurio pagrindu ir turėtų būti numatomi esminiai individualios veiklos reguliavimo aspektai, taip pat ir tai, į ką turėtų būti atsižvelgiama siekiant kiek įmanoma objektyviau ir išsamiau įvertinti visus su individualios veiklos samprata ir požymiais susijusius elementus (Elsby ir kt., 2013).

Ne mažiau svarbu ir tai, kad tam, jog būtų galima tinkamai įvertinti individualios veiklos sampratą ir požymius, tokia veikla turi būti atskiriama nuo įvairių kitų ūkinės ar komercinės veiklos formų. Šiuo atveju individuali veikla turi būti atskiriama nuo darbo teisinių santykių, taip pat nuo įvairių kitų panašaus pobūdžio veiklos formų (pavyzdžiui, veikla individualioje įmonėje ir pan.), nors tokios veiklos bent iš dalies ir yra panašios į individualią veiklą (Elsby ir kt., 2013).

Aukščiau jau buvo minėta, kad priklausomai nuo tam tikrų valstybių reguliavimo, kiekvienoje iš jų galima aptikti vis kitokius individualios veiklos modelius ir formas, taip pat nustatyti vis kitus individualios veiklos sampratos elementus. Tokiu būdu galima identifikuoti vis daugiau įvairaus pobūdžio individualios veiklos elementų. Nepaisant to, esminis kriterijus, kaip minėta, visais atvejais išlieka tas pats, t. y. individualią veiklą vykdančio asmens savarankiškumas. Nepaisant to, jog kitų veiklos rūšių (pavyzdžiui, darbo teisinių santykių) atveju ir galima identifikuoti tam tikrus savarankiškumo elementus, tačiau daugeliu atvejų toks šių asmenų savarankiškumo laipsnis yra gana ribotas (Elsby ir kt., 2013).

Dėl šios priežasties tam, kad individualios veiklos sampratos ir požymių analizė iš tiesų būtų tinkama ir būtų užtikrintas maksimaliai objektyvus tokios analizės pobūdis, yra būtina, kad šis savarankiškumo elementas būtų įvertintas kiek įmanoma platesniame atitinkamų aspektų kontekste ir jų tarpusavio koreliacijos pagrindu. Nustatant, ar gyventojo veikla atitinka individualios veiklos požymius, rekomenduotina nesivadovauti vienu iš kriterijų (pvz.: vien sandorių skaičiumi), o būtina įvertinti visas veiklos vykdymo aplinkybes: tęstinumą, ekonominės naudos siekimą, savarankiškumą. Kad gyventojas būtų laikomas vykdančiu individualią veiklą, jo sandoriams turi būti būdingas tam tikras tęstinumas taip pat siekimas gauti ekonominės naudos (Autor ir kt., 2017).

Tęstinumo kriterijus taip pat yra vienas iš svarbiausių individualią veiklą apibūdinančių elementų, kadangi būtent nuo šio kriterijaus priklauso tai, ar atitinkamą veiklą galima laikyti individualia veikla pagal mokslinėje literatūroje pateikiamus apibrėžimus ir taikomas koncepcines nuostatas. Individualios veiklos tęstinumo konkrečių kriterijų bei ribų nėra galimybės nustatyti, kadangi daugeliu atvejų tokių terminų taikymas priklauso nuo konkrečios individualios veiklos pobūdžio. Kitaip tariant, analizuojant tęstinumo kriterijų, nėra galimybės pateikti kokio nors vieno konkretaus modelio, pagal kurį būtų galima nustatyti, ar vykdomos veiklos pobūdis yra tęstinis, ar ne (Koh ir kt., 2016).

Dėl šios priežasties siūlytina vadovautis tiek objektyviaisiais kriterijais (t. y. siekiant identifikuoti, pagal kokius objektyvius rodiklius būtų galima įvertinti atitinkamos veiklos tęstinumo elementus), tiek

subjektyviaisiais kriterijais (t. y. kaip individuali veikla turėtų būti vertinama konkretaus ją vykdančio asmens atžvilgiu) (Koh ir kt., 2016). Veiklos tęstinumui nepakanka vien to, jog formaliai tokia veikla būtų vykdoma gana ilgą laiko tarpą, tačiau būtina, kad būtų užtikrintas ir pakankamas (ne nominalus ir ne formalus) tokios veiklos vykdymo intensyvumas. Tais atvejais, kai tokia veikla vykdoma visiškai formaliai, nesant pakankamo intensyvumo, gali kilti abejonių dėl to, ar iš tiesų tokia veikla turėtų būti laikoma individualia veikla pagal nustatytą tęstinumo kriterijų.

Atsitiktiniai sandoriai, kuriuose nėra „versliškumo" elementų, negali būti laikomi individualios veiklos požymiais. Atitinkamais atvejais ir ne vieną analogišką sandorį per trumpą laiką sudaręs gyventojas dažniausiai nelaikomas vykdančiu individualią veiklą (pvz. į užsienį išvykstantis gyventojas parduoda kelis vienodus daiktus). Kartais ir be sandorių tęstinumo, iš tam tikrų aplinkybių galima daryti išvadą, kad gyventojas vertėsi individualia veikla. Tokiomis aplinkybėmis gali būti: naudos dydis ir tai, kokią visų gyventojo pajamų dalį sudaro ši nauda; taip pat su naudos gavimu susijusios sąnaudos (Elsby ir kt., 2013).

Nepakanka, kad individuali veikla būtų pakankamai savarankiška atitinkamo asmens veikla, taip pat kad ji vyktų pakankamai intensyviai ir būtų užtikrintas jos tęstinumas, tačiau kartu turi būti siekiama ir to, jog tokia individuali veikla neštų tam tikrą komercinę ar finansinę naudą tokią veiklą vykdančiam asmeniui (Elsby ir kt., 2013). Atitinkamos finansinės naudos siekis taip pat yra vienas iš būtinų elementų tam, jog atitinkamą veiklą būtų galima pripažinti individualia veikla. Individualios veiklos siekis tiek praktiniu atžvilgiu, tiek ir pagal teorinėje literatūroje pateikiamas pozicijas yra vienas iš esminių tam, jog būtų galima tinkamai įvertinti aptariamus individualios veiklos sampratos elementus, pateikti išsamų ir objektyvų šių elementų vertinimą (Guerriero, 2019).

Tam, jog būtų galima užtikrinti, kad toks vertinimas iš tiesų atitiks visus su individualios veiklos samprata susijusius kriterijus, labai svarbu ir tai, jog kiekvienas individualia veikla užsiimantis asmuo galėtų pats gana gerai ir tinkamai suvokti visus individualiosios veiklos specifikos elementus. Kitaip tariant, nepakanka vien to, kad individualią veiklą vykdantis asmuo galėtų tinkamai suvokti tam tikrus pavienius individualiosios veiklos vykdymo aspektus, tačiau būtina, jog toks asmuo gana gerai suvoktų ir visą individualiosios veiklos koncepciją, sampratos elementus ir pagrindinius požymius bei atitinkamą tokios veiklos specifiką. Šiuo atveju siekiant užtikrinti tinkamą individualios veiklos suvokimo ugdymą, labai svarbu tinkamai perduoti visą galimą informaciją apie individualios veiklos sampratą ir elementus, taip pat ir tai, kaip jie visi atsispindi atitinkamuose konkrečių sričių individualios veiklos kontekstuose (Bridgman, 2018).

Savaime suprantama, aukščiau pateikti individualios veiklos sampratos ir požymių elementai tik iš dalies atskleidžia, kokie yra pagrindiniai šios sampratos aspektai ir kaip jie koreliuoja tiek tarpusavyje, tiek ir su daugeliu kitų elementų. Priklausomai nuo daugelio aplinkybių (teisinio reguliavimo, socialinio

konteksto ir pan.) gali būti sutinkama vis daugiau įvairaus pobūdžio kriterijų, kurie gali daryti reikšmingą įtaką tam, kaip bus suprantama individualios veiklos samprata.

Dėl šios priežasties, analizuojant individualios veiklos sampratą ir su tuo susijusius elementus, nepakanka analizuoti ir vertinti vien tik tam tikrų konkretaus pobūdžio pavienius aspektus atskleidžiančių elementų, tačiau turi būti siekiama įvertinti ir tai, kaip šie elementai dera tarpusavyje, kokią reikšmę jie įgyja atskiruose kontekstuose (Kogler ir kt., 2013). Vadinasi, tokiu būdu turi būti siekiama kompleksiškai įvertinti visus su individualia veikla susijusius elementus bei tai, kokią įtaką šie elementai daro tiek teorinėms nuostatoms, tiek ir tam, kaip praktikoje atsiskleidžia jų funkcionavimas. Tik tokiu būdu sudaromos galimybės kiek įmanoma išsamiau įvertinti visus individualios veiklos sampratos elementus.

Apibendrinant matyti, jog individualios veiklos samprata turi būti analizuojama ne tik kaip tam tikro konstrukto ar kaip tam tikro reiškinio atskiri elementai, tačiau kartu ir kaip tam tikrų atskiruose kontekstuose egzistuojančių aspektų visuma. Individuali veikla sietina su tokią veiklą vykdančio asmens savarankiškumu, taip pat tokios veiklos tęstiniu pobūdžiu ir tuo, jog ši veikla nėra savitikslė, nes jos siekis yra tam tikros komercinės naudos gavimas.

1.2. Individualios veiklos apmokestinimas ir kontrolė

Ankstesniame poskyryje apžvelgti pagrindiniai individualios veiklos sampratos elementai, taip pat ir individualios veiklos požymiai (didžiausią dėmesį skiriant tiek individualios veiklos savarankiškam pobūdžiui, tiek jos tęstinumui, tiek komerciniams siekiams), pabrėžiant, jog ypatingai svarbus yra kompleksinis šių elementų įvertinimas.

Aukščiau pateikta individualios veiklos sampratos analizė ne tik atskleidžia pačius svarbiausius individualios veiklos sampratos elementus, tačiau taip pat sudaro galimybes numatyti pagrindines analizės kryptis bei tai, kaip šie elementai kompleksiškai turėtų atsispindėti tiek moksliniame diskurse, tiek ir praktiniu atžvilgiu. Tačiau kartu labai svarbu įvertinti ir tai, kokie yra esminiai individualios veiklos apmokestinimo ir kontrolės elementai, t. y. kaip siekiama garantuoti, jog individuali veikla iš tiesų bus tinkamai apmokestinta ir bus užtikrintas iš tiesų objektyvus bei proporcingas apmokestinimas ir su tuo susijęs kontrolės mechanizmas (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2013).

Kaip jau buvo minėta, individuali veikla iš tiesų yra tas elementas, kuris sudaro galimybes pačiam individualią veiklą vykdančiam asmeniui imtis priemonių, jog pats galėtų tinkamai ir savarankiškai planuoti savo veiklą ir (atitinkamai) nustatyti esminius savo veiklos elementus, numatyti pagrindinius finansų srautų elementus. Tai reiškia, kad individualios veiklos pagrindu gali būti nustatytas diferencijuotas mokestinis reguliavimas, dėl kurio individualios veiklos mokestiniai aspektai tampa

pritaikomi prie to, jog būtų galima tinkamai ir sėkmingai reaguoti į tai, kaip keičiasi socialiniai santykiai ir kokią įtaką tokie pokyčiai daro individualios veiklos elementams (Simone ir kt., 2013).

Įvairios komercinės veiklos gali įgyti pačių įvairiausių formų ir atitinkamų rūšių – tiek darbo santykius, tiek individualią veiklą, tiek ir įvairius įmonių formatus. Tai reiškia, kad priklausomai nuo to, kokia forma yra pasirinkta, gali priklausyti ir atitinkami apmokestinimo klausimai bei tai, kokie mokestinės kontrolės aspektai yra svarbiausi. Kiekvienas tokios komercinės veiklos rūšių apmokestinimas gali būti diferencijuojamas ne tik pagal tai, kokie yra atitinkami mokestiniai rodikliai, tačiau taip pat ir pagal tai, kokia yra atitinkama vykdomos komercinės veiklos forma, t. y. kaip šie elementai atsispindi mokestiniame kontekste (Žukovskis ir kt., 2012).

Svarbu ir tai, kaip visi šie mokestiniai elementai daro įtaką ir pačiai individualios veiklos sampratai. Tai reiškia, kad nepakanka vien to, jog būtų įvertinti esminiai individualios veiklos aspektai, tačiau taip pat ir tai, kodėl reguliavimas (vien mokestiniu atžvilgiu) yra diferencijuotas būtent individualios veiklos atveju. Kaip jau buvo minėta, individuali veikla (palyginus su kitomis komercinės veiklos formomis) turi specifinių ypatumų (vien jau dėl to, kad, kaip buvo aptarta aukščiau, individuali veikla turi ypatingai ryškų savarankiškumo pobūdį). Todėl būtent tai ir nulemia poreikį bent jau tam tikru mastu diferencijuoti numatytą mokestinį reguliavimą (Žukovskis ir kt., 2012).

Akcentuotina, kad individuali veikla kiekvienu atveju turi būti vertinama atsižvelgiant ir į atskiroms veiklos sritims taikomą specifiką. Tai reiškia, kad netgi ir atskiros individualios veiklos formos tam tikru mastu gali būti diferencijuojamos, atsižvelgiant į tai, kokia veikla yra vykdoma ir kokio pobūdžio reguliavimas yra taikomas (Žukovskis ir kt., 2012). Taigi, šiuo atveju turi būti atsižvelgiama į tai, jog kiekvienu atveju turėtų būti vertinami visi individualios veiklos elementai, susiję su tuo, kaip jie daro įtaką individualios veiklos sampratai bei tam, kokie yra esminiai apmokestinimo elementai. Vadinasi, individuali veikla jos apmokestinimo atžvilgiu turi būti analizuojama įvertinant visas įmanomas individualios veiklos formas bei tokių formų poveikį apmokestinimo reguliavimui (Gachet ir kt., 2018).

Individualios veiklos apmokestinimas Lietuvos Respublikoje yra siejamas su tikslu kiek įmanoma labiau užtikrinti individualią veiklą vykdančio asmens savarankiškumą. Individualią veiklą vykdančio asmens savarankiškumas šiuo atveju yra tas esminis elementas, kurio pagrindu konstruojama mokestinė sistema. Toks savarankiškumo užtikrinimas yra neatsiejamas nuo individualios veiklos sampratos ir to, kaip tokia individuali veikla bei su ja susijęs savarankiškumo elementas gali daryti įtaką ir pačiam apmokestinimui (Bø ir kt., 2014). Būtent individualios veiklos savarankiškumo elementas ir nulemia, kaip turi būti konstruojamas mokestinis šios veiklos reguliavimas.

Savarankiškumo aspektas šiame kontekste atskleidžiamas įvertinus tai, kaip individualią veiklą vykdantis asmuo turi galimybę planuoti savo veiklos mastą, savo veiklos išlaidas ir pajamas, kitus išteklius (Rodriguez, Jayadev, 2010). Tai reiškia, kad tokiu būdu atsiranda galimybė atitinkamai planuoti

ir savo mokestinių prievolių vykdymą, t.y. sumokėti gyventojų pajamų mokestį (GPM), valstybinio socialinio draudimo įmokas (VSDĮ) ir privalomo sveikatos draudimo įmokas (PSDĮ) (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Individualios veiklos apmokestinimas 2020 - 2021 m.

Mokesčiai	**Verslo liudijimas**		**Veikla pagal pažymą**	
	2020 m.	**2021 m.**	**2020 m.**	**2021 m.**
1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų mokestis (GPM)	**Fiksuotas** (priklauso nuo savivaldybės, veiklos rūšies ir veiklos vykdymo teritorijos.	**Fiksuotas kai apmokestinamosios pajamos ≤ 45 000 Eur.** (priklauso nuo savivaldybės, veiklos rūšies ir veiklos vykdymo teritorijos.	**5-15 proc.** Taikomas atsižvelgiant į apmokestinamąsias pajamas: 1. < 20 000 Eur per metus, taikytinas GPM tarifas 5 proc.; 2. > 20 000 Eur, bet < 35 000 Eur per metus, GPM apskaičiuojamas taikant 15 proc. Taikomas pajamų mokesčio kreditas: Metinės individualios veiklos apmokestinamosios pajamos × (0,1 – 2 / 300 000 × (metinės individualios veiklos apmokestinamosios pajamos – 20 000)); 3. > 35 000 Eur per metus, taikytinas GPM tarifas 15 proc.	**5-15 proc.** Taikomas atsižvelgiant į apmokestinamąsias pajamas: 1. < 20 000 Eur per metus, taikytinas GPM tarifas 5 proc.; 2. > 20 000 Eur, bet < 35 000 Eur per metus, GPM apskaičiuojamas taikant 15 proc. Taikomas pajamų mokesčio kreditas: Metinės individualios veiklos apmokestinamosios pajamos × (0,1 – 2 / 300 000 × (metinės individualios veiklos apmokestinamosios pajamos – 20 000)); 3. > 35 000 Eur per metus, taikytinas GPM tarifas 15 proc.
Valstybinio socialinio draudimo įmokos (VSDĮ)	**Bendras 8,72 proc. nuo MMA** (607 Eur); Bendras su 2,1 proc. kaupimu – **10,82 proc. nuo MMA** (607 Eur); Bendras su 3,0 proc. kaupimu – **11,72 proc. nuo MMA** (607 Eur)	**Bendras 8,72 proc. nuo MMA** (642 Eur); Bendras su 2,4 proc. kaupimu –**11,12 proc. nuo MMA** (642 Eur); Bendras su 3,0 proc. kaupimu – **11,72 proc. nuo MMA** (642 Eur)	**Bendras 12,52 proc. 90% nuo gautų pajamų**; Bendras su 2,1 proc. kaupimu – **14,62 proc. 90% nuo gautų pajamų;** Bendras su 3,0 proc. kaupimu – **15,52 proc. 90% nuo gautų pajamų**). Apribojimas: Didžiausia suma - 53 380,20 Eur per metus (praėjusių metų 43 VDU suma)	**Bendras 12,52 proc. 90% nuo gautų pajamų**; Bendras su 2,4 proc. kaupimu – **14,92 proc. 90% nuo gautų pajamų;** Bendras su 3,0 proc. kaupimu – **15,52 proc. 90% nuo gautų pajamų**). Apribojimas: Didžiausia suma - 58 166,10 Eur per metus (praėjusių metų 43 VDU suma)
Privalomojo sveikatos draudimo įmokos (PSDĮ)	**6,98 proc. nuo MMA** (607 Eur)	**6,98 proc. nuo MMA** (642 Eur)	**6,98 proc. nuo MMA** (607 Eur) kas mėnesį / **6,98 proc. 90% nuo gautų pajamų** kartą į metus	**6,98 proc. nuo MMA** (642 Eur) kas mėnesį / **6,98 proc. 90% nuo gautų pajamų** kartą į metus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Itin svarbu tai, jog mokėjimo prievolę individualią veiklą pagal pažymą vykdantis asmuo turi įvykdyti vieną kartą per metus (t. y. iki gegužės 1 d.) už praėjusius kalendorinius metus. Tai reiškia, kad tokiu būdu individualią veiklą vykdantis asmuo neturi pareigos kiekvieną mėnesį vykdyti mokėjimų į valstybės biudžetą, tačiau atitinkamas lėšas gali panaudoti savo veiklos plėtrai, atitinkamų jam reikalingų priemonių įsigijimui, panaudoti savo apyvartines lėšas savo nuožiūra (Dao ir kt., 2018). Taigi, tokiu būdu galiojantis individualios veiklos vykdymo ir apmokestinimo atžvilgiu taikomas reguliavimas ne tik suteikia gana palankias sąlygas individualią veiklą vykdančiam asmeniui imtis tam tikrų priemonių užtikrinti savo vykdomos ūkinės arba komercinės veiklos plėtrą, tačiau kartu užtikrina dar didesnį jo savarankiškumą.

Tokiu būdu galiojantis individualios veiklos atžvilgiu taikomas mokestinis reguliavimas sudaro prielaidas tam, jog galima užtikrinti dar didesnį ir efektyvesnį ūkio ir ekonomikos augimą. Tai reiškia, jog tokiu būdu suintensyvinama civilinė apyvarta, o tai reiškia, kad tokiu būdu sudaromos galimybės valstybės ekonomikos raidai ir vystymuisi. Toks individualios veiklos apmokestinimo reguliavimas yra tiesiogiai susijęs su pačios valstybės interesu užtikrinti kiek įmanoma efektyvesnį ir spartesnį valstybės ekonomikos ir ūkio progresą. Tai reiškia, kad tokiu būdu valstybė turi galimybę suderinti tiek paties individualią veiklą vykdančio asmens, tiek ir pačios valstybės (siekiančios užtikrinti kiek įmanoma spartesnę ūkio plėtrą) interesus (Hurst, Pugsley, 2014).

Kalbant apie individualios veiklos apmokestinimo reguliavimą ir su tuo susijusią kontrolės funkciją, savaime suprantama, kad tokiais atvejais gali iškilti problemų dėl to, jog ilgalaikėje perspektyvoje finansiniai srautai gali būti netinkamai apskaitomi, netinkamai įvertinami ir tokiu būdu (sąmoningai arba nesąmoningai) išvengiant tam tikrų mokestinių prievolių vykdymo (Hurst, Pugsley, 2014). Taigi, šiuo atveju turi būti tinkamai įvertinta tai, ar visais atvejais taikomas mokestinis reguliavimas ir kontrolės bei priežiūros priemonės iš tiesų prisideda prie to, jog būtų galima užtikrinti, kad mokestinės prievolės būtų vykdomos tinkamai, laiku ir visa apimtimi. Būtent šie elementai gali užtikrinti efektyvų apmokestinimą ir jo įgyvendinimą (Jackson ir kt., 2012).

Kaip jau buvo minėta, toks apmokestinimas turi būti visais atvejais nukreiptas į tai, kad, viena vertus, būtų galima užtikrinti kiek įmanoma didesnį individualią veiklą vykdančio asmens savarankiškumą bei, kita vertus, kad būtų sudarytos prielaidos tam, jog valstybės ekonomika ir raida tokiu būdu būtų skatinama ir didinama. Savaime suprantama, kiekviena valstybė turi galimybę pasirinkti jai pačiai priimtiną ir tinkamą individualios veiklos apmokestinimo modelį bei numatyti priemones, kuriomis toks apmokestinimas bus įgyvendinamas ir bus užtikrinami esminiai kontrolės ir priežiūros elementai, kadangi pačios valstybės turi tam diskreciją (Autor ir kt., 2017).

Visais atvejais toks apmokestinimo reguliavimas turėtų būti orientuotas į tai, jog būtų išsaugotas maksimalus individualios veiklos savarankiškumo skatinimas ir kartu užtikrinama tai, kad bus prisidėta prie valstybės ekonomikos ir ūkio raidos plėtros, spartesnio proceso bei kitų su tuo susijusių aspektų

įgyvendinimo. Individualios veiklos apmokestinimo kontekste individualios veiklos savarankiškumas yra reikšmingas ir tuo atžvilgiu, kad pats individualią veiklą vykdantis asmuo turi pareigą apskaičiuoti mokėtinus mokesčius ir juos sumokėti. Tai reiškia, kad tokiu būdu pats individualią veiklą vykdantis asmuo turi pareigą atlikti jam tenkančias mokestines prievoles ir užtikrinti, kad jos bus vykdomos tinkamai (Kogler ir kt., 2013).

Šis individualios veiklos savarankiškumo elementas yra reikšmingas dėl tos priežasties, jog sudaro prielaidas tam, kad kiekvienas individualią veiklą vykdantis asmuo turėtų pakankamai kompetencijos ir gebėjimų tam, jog galėtų tinkamai vykdyti savo mokestines prievoles valstybei bei kitiems subjektams (Kogler ir kt., 2013). Tokia mokestines prievoles vykdančio asmens pareiga visais atvejais turi būti nukreipta į siekį ne tik tinkamai vykdyti jam tenkančias prievoles, tačiau taip pat ir į jo galimybę taip vykdyti jam tenkančias mokestines prievoles, kad jų vykdymas kiek įmanoma labiau galėtų prisidėti prie to, jog bus plečiama individualią veiklą vykdančio asmens veikla (Kogler ir kt., 2013).

Šis aspektas reikšmingas tuo atžvilgiu, jog nulemia ir tam tikrus praktinius individualios veiklos vykdymo aspektus, t. y. tai, jog individuali veikla turi būti vykdoma taip, kad užtikrintų maksimalias galimybes individualią veiklą vykdančiam asmeniui užtikrinti savo veiklos plėtrą ir tai, jog tokiu būdu yra užtikrinamas paties asmens savarankiškumas.

Kartu turi būti atkreipiamas dėmesys ir į tai, jog individualios veiklos apmokestinimo modeliai negali būti grindžiami vien tik tuo, jog būtų užtikrinamas individualią veiklą vykdančio asmens veiklos savarankiškumas. Šiuo atveju turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog apmokestinimo reguliavimas turi būti nukreiptas į efektyvų mokesčių surinkimo procesą. Tai reiškia, kad neturėtų susidaryti situacijos, kai dėl galiojančio mokestinio reglamentavimo nėra užtikrinamas tinkamas mokestinių pajamų surinkimas, t. y. kad valstybė dėl to patiria tam tikrus nuostolius ar pan. Vadinasi, ir šiuo konkrečiu atveju turėtų būti ieškoma būdų, kaip būtų galima užtikrinti maksimalią interesų pusiausvyrą (Bradford ir kt., 2014).

Šiuo atveju tokia pusiausvyra užtikrinama, viena vertus, siekiant subalansuoti valstybės gaunamus mokesčius ir juos paskirstant per kitas sritis (švietimas, socialinė apsauga, sveikatos apsauga ir t.t.), kurių paslaugomis naudojasi individualią veiklą vykdantis asmuo ir, kita vertus, sudarant prielaidas individualią veiklą vykdančiam asmeniui kiek įmanoma labiau plėsti savo veiklą, savo verslą ir atlikti kitus pozityvius veiksmus (Smith ir kt., 2019).

Veiklos savarankiškumas pasireiškia per individualią veiklą vykdančio gyventojo santykį su kita sandorio šalimi, kuri turi iš esmės skirtis nuo darbdavio ir darbuotojo santykių, t. y. jo santykiuose su kita sandorio šalimi neturi būti darbo santykiams būdingų požymių – susitarimo dėl darbo apmokėjimo, darbo vietos ir funkcijų, darbo laiko, atostogų ir pan. (Bradford ir kt., 2014). Gyventojas pats sprendžia su savo veikla susijusius klausimus, pats dengia savo išlaidas, susijusias su veiklos vykdymu, o tai reiškia, kad tokiu atžvilgiu tik dar labiau gali būti sustiprintas savarankiškumo (kaip esminio

individualios veiklos požymio) elementas, tokiu būdu pabrėžiant aukščiau nurodytą individualios veiklos sampratą (Smith ir kt., 2019).

Tais atvejais, kai gyventojas paveldėjo turtą ar turtas buvo dovanotas (išskyrus nekilnojamąjį pagal prigimtį turtą), t. y. turto įsigijimo būdas negali būti siejamas su ekonominės naudos siekimu, turto pardavimas nelaikomas individualios veiklos vykdymu, tokia veikla nepatenka į individualios veiklos kategoriją (Smith ir kt., 2019). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad mokesčių administratorius, vadovaudamasis Mokesčių administravimo įstatyme įtvirtintomis nuostatomis, turi vertinti sandorių esmę ir spręsti, ar konkretūs atvejai, kai parduotas minėtais būdais įgytas turtas, savo esme nėra individualios veiklos vykdymas ir todėl teisiškai nelaikytinas individualia veikla.

Pavyzdžiui, kai kuriais atvejais dovanojimo ar kiti sandoriai gali būti sudaromi dirbtinai, siekiant nuslėpti individualios veiklos vykdymo aplinkybes – formaliai gyventojas perleidžia dovanojimo būdu turtą artimiems giminaičiams, tokiu būdu išvengdamas tiesioginio pardavimo sandorio. Individualios veiklos sąvoka apima ir nenuolatinio Lietuvos gyventojo per nuolatinę bazę Lietuvoje vykdomą savarankišką veiklą. Yra išskiriamos kelios pagal savo pobūdį skirtingos individualios veiklos rūšys:

- savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė ar gamybinė veikla, išskyrus (nuo 2010 m. sausio 1 d.) nekilnojamųjų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos veiklą, taip pat finansinių priemonių sandorius (nuo 2014 m. sausio 1 d.) ir tas komercines arba gamybines veiklos sritis, kuriomis verčiantis privaloma įsteigti juridinius asmenis);

- savarankiška kūryba, profesinė ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla (kurios rezultatas yra originalūs literatūros, mokslo ir meno kūriniai, nepaisant jų meninės vertės, išraiškos būdo ir formos), profesinė (advokatų, notarų, antstolių ir pan.) ir kita panašaus pobūdžio veikla, išskyrus tas veiklos sritis, kuriomis verčiantis privaloma įsteigti juridinius asmenis);

- savarankiška sporto veikla (tai sportininkų – šachmatininkų, atletų, golfo žaidėjų veikla ir pan., komandinių sporto šakų atstovų – krepšininkų, rankininkų, ledo ritulininkų ir pan. veikla. Nardytojai, alpinistai (išskyrus dalyvaujančius kopimo varžybose) ir kitais panašiais užsiėmimais pramogai užsiimantys gyventojai sportininkais nelaikomi;

- savarankiška atlikėjo veikla (aktoriaus, dainininko, muzikanto, dirigento, šokėjo ar kito vaidinančio, dainuojančio, skaitančio, deklamuojančio ar kitaip atliekančio literatūros, meno, folkloro kūrinius ar cirko numerius gyventojo, taip pat orkestro, ansamblio ar choro vadovo ir dirigento) rengimosi viešam pasirodymui ir dalyvavimo viešame pasirodyme veikla).

Individualios veiklos pajamoms priskiriamos bet kokios gyventojo pajamos, kurias jis gavo, vykdydamas atitinkamos rūšies individualią veiklą (įskaitant ne pinigais gautas pajamas), t. y. joms priskiriamos pajamos, kurios gaunamos iš prekių pardavimo, paslaugų teikimo, pagamintos produkcijos realizavimo ir pan.

Individualios veiklos pajamos, išskyrus sporto ir atlikėjų pajamas, taip pat individualios veiklos pajamas, iš Lietuvos vieneto, užsienio vieneto per jo nuolatinę buveinę ar iš nenuolatinio Lietuvos gyventojo per nuolatinę bazę gautos už parduotą arba kitaip perleistą nuosavybėn nenukirstą mišką, apvaliąją medieną, atliekas, iš nuolatinių Lietuvos gyventojų gautos palūkanos, vykdant individuali paskolų teikimo veikla priskiriamos B klasės pajamoms. Pajamų mokestį nuo pajamų, pagal mokesčio mokėjimo tvarką priskiriamų B klasės pajamoms, GPMĮ nustatyta tvarka deklaruoja, apskaičiuoja ir sumoka pats jas gavęs gyventojas (rezidentas), mokestiniams metams pasibaigus pateikdamas metinę pajamų mokesčio deklaraciją.

Šie subjektai, kaip mokestį išskaičiuojantys asmenys, išmokėdami išmokas, privalo apskaičiuoti, išskaičiuoti ir sumokėti į biudžetą pajamų mokestį ir atlikti atitinkamus žemiau nurodytus veiksmus:

- gyventojo, vykdančio individualią veiklą, sporto ir atlikėjų individualios veiklos pajamos, taip pat individualios veiklos pajamos,
- iš Lietuvos vieneto, užsienio vieneto per jo nuolatinę buveinę ar iš nenuolatinio Lietuvos gyventojo per nuolatinę bazę gautos už parduotą arba kitaip perleistą nuosavybėn nenukirstą mišką, apvaliąją medieną, atliekas, gautos iš nuolatinio Lietuvos gyventojo, Lietuvos vieneto,
- iš užsienio vieneto per jo nuolatinę buveinę bei iš nenuolatinio Lietuvos gyventojo per jo nuolatinę bazę priskiriamos, iš nuolatinių Lietuvos gyventojų gautos palūkanos, vykdant individuali paskolų teikimo veikla A klasės pajamoms.

Nepakanka, jog būtų nustatytas tik tam tikras individualiai veiklai taikomas reglamentavimas mokestinių prievolių vykdymo atžvilgiu. Kitaip tariant, vien paties reglamentavimo nuostatos nėra pakankamos tam, jog būtų galima pasiekti aukščiau nurodytus tikslus, susijusius su mokestinių prievolių vykdymu. Tam, kad mokestinių prievolių, susijusių su individualia veikla, vykdymas iš tiesų būtų tinkamas, efektyvus ir skaidrus, ypatingai svarbu tai, jog būtų taikomas pakankamai efektyvus ir tinkamos institucinės sąrangos kontrolės bei priežiūros mechanizmas – kitaip tariant, kad už mokesčių surinkimą atsakingos institucijos turėtų pakankamai svertų, kuriais būtų galima užtikrinti tinkamą ir sėkmingą mokestinių prievolių vykdymą.

Daugelis tokių priemonių iš esmės yra bendrosios priemonės, skirtos tam, kad, viena vertus, būtų užtikrintas maksimaliai efektyvus ir tinkamas mokestinių prievolių vykdymas į valstybės biudžetą ir, kita vertus, būtų sudarytos prielaidos realiai prisidėti prie to, jog individuali veikla atneš naudą ir pačiam tokią veiklą vykdančiam asmeniui.

Tuo atveju, jeigu atitinkamos institucijos neturi pakankamai svertų tam, kad galėtų užtikrinti sėkmingą ir tvarų mokestinių prievolių vykdymą, egzistuoja reali rizika, kad tokiu būdu mokestinės prievolės nebus įvykdytos ir tokiu būdu individualią veiklą vykdantys asmenys galės išvengti jų atžvilgiu teisėtai taikomų prievolių vykdymo. Šis momentas yra itin svarbus tuo atžvilgiu, jog patys individualią veiklą vykdantys asmenys turi pareigą užtikrinti tinkamą, objektyvų ir skaidrų mokesčių dydžio

apskaičiavimą bei (atitinkamai) tokių mokestinių prievolių įvykdymą laiku, tinkamai ir reikiama apimtimi. Kitaip tariant, šis aspektas nulemia ir poreikį vykdyti kiek įmanoma skaidresnę mokestinę politiką individualios veiklos atžvilgiu.

Reguliavimas pats savaime nesudaro galimybių tam, kad individualią veiklą vykdantys asmenys visais atvejais bus suinteresuoti laiku ir tinkamai vykdyti jiems tenkančias mokestines prievoles. Pabrėžtina, kad šiam tikslui pasiekti yra būtinas ir kiek įmanoma efektyvesnis kontrolės mechanizmas (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2013).

Savaime suprantama, aukščiau nurodyti individualios veiklos apmokestinimo ir kontrolės elementai gali būti vertinami skirtingai atsižvelgiant į skirtingose valstybėse taikomą mokestinį reguliavimą. Šie aspektai yra svarbūs tiek juos vertinant bendrajame mokestinio reguliavimo kontekste, tiek ir individualios veiklos apmokestinimo atžvilgiu.

Dėl šios priežasties vertinant tai, kokie yra esminiai individualios veiklos apmokestinimo elementai, turi būti vertinami ir visi su atitinkamose valstybėse numatytais reikalavimais bei jų koreliacija susiję elementai. Šie atskirose valstybėse taikomi reikalavimai gali padaryti reikšmingą įtaką tam, kaip yra suvokiama individualios veiklos samprata bei su tuo susiję atskiri pavieniai individualios veiklos apmokestinimo elementai (Autor ir kt., 2019).

Apibendrinant šiame poskyryje pateiktą individualios veiklos apmokestinimo sistemą ir jos kontrolės elementus, matyti, jog toks reguliavimas yra glaudžiai susijęs su individualios veiklos (kaip atitinkamos komercinės veiklos formos) ypatumais bei tuo, kaip individuali veikla vertinama būtent jos savarankiškumo (kaip esminio požymio) kontekste (sudarant prielaidas tam, jog bus maksimaliai objektyviai įvertinta, kaip atitinkamas mokestinis reguliavimas prisideda arba gali prisidėti prie to, jog užtikrinamas tvarus ir sėkmingas individualios veiklos plėtros modelis).

Taigi, individualios veiklos apmokestinimas ir su tuo susiję kontrolės elementai yra tiesiogiai nukreipti į siekį sudaryti tokias sąlygas, jog individualią veiklą vykdantis asmuo turėtų galimybę kiek įmanoma platesniu mastu panaudoti savo savarankiškumą ir tokiu būdu planuoti savo pajamas, išlaidas, veiklos intensyvumą. Kartu turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog kiekvienu atveju turi būti siekiama garantuoti objektyvų ir skaidrų mokestinių prievolių įvykdymą.

1.3. Individualios veiklos mokesčių vengimo priežastys ir vengimą aiškinantys modeliai

Ankstesniuose poskyriuose apžvelgti pagrindiniai individualios veiklos sampratos elementai (ypatingą dėmesį skiriant individualios veiklos kaip savarankiškumą skatinančios veiklos formos išraiškai), o taip pat ir pagrindiniai individualios veiklos požymiai (akcentuojant tokios veiklos tęstinumą, komercinį pobūdį). Kartu pateikta ir individualios veiklos apmokestinimo bei su tuo susijusių

kontrolės ir priežiūros mechanizmų analizė. O pateikti vertinimai atskleidžia ir patvirtina, kad tam, jog būtų galima tinkamai išanalizuoti visus su individualia veikla susijusius elementus, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas kompleksiniam šių elementų vertinimui, t. y. nepakanka, kad būtų taikomas vienas konkretus kriterijus aptariamam reiškiniui išanalizuoti, tačiau turi būti ieškoma būdų, kaip būtų galima maksimaliai įvertinti visus susijusius elementus.

Jau aukščiau buvo minėta, kad individualios veiklos mechanizmas sudaro prielaidas bent jau tam tikru mastu išvengti kai kurių mokestinių prievolių vykdymo, užtikrinti ne visiškai skaidrų ir tinkamą mokestinių prievolių apskaitos procesą, gali būti sudaromos prielaidos tam, kad individuali veikla bus netinkamai apmokestinta (Gachet ir kt., 2018). Dėl šios priežasties būtina įvertinti ir tai, kaip mokestiniu atžvilgiu gali susidaryti įvairios formos ir būdai ne tik mokestinėms prievolėms išvengti, tačiau taip pat ir tam, kaip tokių mokestinių prievolių vengimas ilgalaikėje perspektyvoje gali nulemti gana dideles neigiamas pasekmes individualią veiklą vykdančiam asmeniui.

Šiuo aspektu būtina įvertinti, kokios gali būti mokestinių prievolių, taikomų vykdant individualią veiklą, išvengimo formos ir kokią įtaką jos gali daryti tam, kad individualią veiklą vykdantis asmuo būtų suinteresuotas tokių formų netaikyti, tačiau užtikrintų maksimaliai skaidrų ir objektyvų mokestinių prievolių vykdymą (Rognlie, 2016).

Šiame skyriuje apžvelgiamos individualios veiklos mokesčių vengimo priežastys ir vengimą aiškinantys modeliai, siekiant identifikuoti, kaip konkrečiai būtų galima užtikrinti, jog individualią veiklą vykdantys asmenys būtų suinteresuoti kiek įmanoma objektyvesniu ir skaidresniu mokestinių prievolių vykdymu. Tikimasi, kad pateiktos pozicijos leis geriau įvertinti šiuo metu civilinėje apyvartoje susiformavusias problemas, sudarys prielaidas ieškoti kiek įmanoma efektyvesnių priemonių aptariamoms problemoms spręsti bei leis užtikrinti, kad mokestinės prievolės iš tiesų bus vykdomos taip, kaip to reikalauja teisės aktai.

Tam, kad būtų galima tinkamai suvokti aptariamą temą, tikslinga apžvelgti pagrindines individualios veiklos mokesčių vengimo priežastis, tokiu būdu identifikuojant, kodėl sudaromos prielaidos tam, jog būtų galima išvengti mokestinių prievolių vykdymo (kai tokios prievolės kildinamos iš pajamų, gautų vykdant individualią veiklą).

Pabrėžtina, kad šiuo atveju daugelis tokių aptariamų priežasčių gali būti susijusios ne tik su bendraisiais individualios veiklos vykdymo aspektais, tačiau taip pat ir pagal atitinkamus specifinius individualios veiklos vykdymo ypatumus (Bridgman, 2018). Tai reiškia, kad atitinkamos priežastys gali būti nulemtos ne tik to, jog vykdoma tam tikra individuali veikla, tačiau taip pat ir to, jog egzistuoja vienas ar kitas konkrečios individualios veiklos ypatumas.

Savaime suprantama, kad daugeliu atvejų mokesčių, mokėtinų vykdant individualią veiklą, vengimas yra susijęs su asmens siekiu gauti didesnį pelną (nepaisant to, jog toks didesnio pelno gavimas yra vykdomas neteisėtų veiksmų pagrindu). Šiuo atveju tokia mokestinė nauda paprasčiausiai

perkeliama nuo valstybės ant individualią veiklą vykdančio asmens. Tai reiškia, kad būtent šis asmuo tampa naudos gavėju. Viena iš gana dažnai sutinkamų mokestinių prievolių

(vykdant individualią veiklą) priežasčių yra ir tai, jog individualią veiklą vykdantis asmuo turi siekį kiek įmanoma labiau padidinti savo verslo plėtrą (tai reiškia, kad kaip mokesčiai mokėtinos sumos gali būti nukreiptos padengti verslo plėtros sąnaudas). Kartu ne mažiau svarbu ir tai, jog viena iš vengimo priežasčių yra ir tai, kad individualią veiklą vykdantis asmuo neturi galimybių arba kompetencijos tinkamai apskaičiuoti mokėtinų mokesčių, neturi galimybės užtikrinti tinkamos apskaitos, o tai nulemia, jog vien dėl šio fakto asmuo gali netinkamai vykdyti savo mokestines prievoles. (Kogler ir kt., 2013).

Kiekvienas netinkamas mokestinių prievolių vykdymas gali arba turi būti laikomas mokestinių prievolių vengimu. Egzistuoja tam tikros situacijos, kai mokestinės prievolės nevykdomos dėl visai kitų priežasčių – pavyzdžiui, dėl to, jog asmuo neturi apyvartinių lėšų ir todėl mokesčiams mokėti skirtas sumas skiria kitiems su individualios veiklos vykdymu susijusiems aspektams (t. y. apyvartinėms lėšoms užtikrinti). Tam tikrais atvejais asmuo paprasčiausiai gali vėluoti tinkamai įvykdyti savo mokestines prievoles, tačiau tai jokiu būdu neturėtų reikšti sąmoningo siekio išvengti mokestinių prievolių vykdymo. Vadinasi, mokestinių prievolių išvengimas šiuo atveju turi būti nukreiptas į ilgalaikį ir sistemingą siekį išvengti atitinkamų prievolių vykdymo (Kogler ir kt., 2013).

Taigi, visais atvejais turėtų būti tinkamai įvertinama, ar (ir kaip) mokestinių prievolių nevykdymas yra arba gali būti susijęs su asmens sąmoningu ir sistemingu siekiu išvengti jam tenkančių mokestinių prievolių vykdymo. Tuo atveju, jeigu toks mokestinių prievolių vykdymas yra trumpalaikis ir susijęs tik su trumpo pobūdžio trikdžiais, tokių veiksmų nereikėtų laikyti mokestinių prievolių išvengimo būdu. Vadinasi, trumpalaikis mokestinių prievolių nevykdymas negali būti laikomas mokestinių prievolių išvengimu. Tam, kad būtų galima tinkamai įvertinti mokesčių išvengimo būdus, labai svarbu atskirti mokesčių vengimo atvejus nuo mokestinio planavimo. Tai reiškia, kad tam tikrais atvejais gali egzistuoti tam tikri veiklos modeliai, kurių pagrindu būtų galima konstatuoti ne mokesčių išvengimą, tačiau mokesčių planavimo elementus. Šiuo atveju turi būti analizuojama tai, ar iš tiesų pasirinktos mokesčių valdymo priemonės atitinka mokesčių planavimo elementus (Žukovskis ir kt., 2012). Tuo atveju, jeigu taip nėra, gali kilti pagrįsta rizika, kad tokiu būdu sudaromos prielaidos mokesčių išvengimui, t. y. sąmoningam ir sistemingam mokestinių prievolių nevykdymui.

Taigi, šiuo atveju turi būti išsamiai įvertinta, ar iš tiesų individualios veiklos atveju taikomos priemonės atitinka visus mokestinio planavimo elementus, o ne vien tik tai, ar tam tikri mokestinės veiklos aspektai gali turėti mokesčių išvengimo požymių (Autor ir kt., 2019). Jeigu būtų pripažįstama, kad egzistuoja tam tikri mokesčių išvengimo elementai, tokiu atveju asmeniui gali būti taikoma administracinė, baudžiamoji atsakomybė.

Kalbant apie mokesčių išvengimo modelius individualios veiklos atžvilgiu, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas tam, kokie yra bendrieji mokesčių vengimą aiškinantys modeliai. Būtent bendrieji

mokesčių vengimą aiškinantys modeliai yra tie elementai, kuriems už mokesčių surinkimą atsakingos institucijos turėtų skirti ypatingą dėmesį, kadangi būtent šių modelių pagrindu galima identifikuoti visus su mokesčių vengimu susijusius elementus ir tai, kaip šie elementai atsispindi mokesčių surinkimo atveju (Casal, Mittone, 2016).

Mokesčių vengimą aiškinantys modeliai yra tiesiogiai susiję su asmenų elgsena – tai reiškia, kad būtent asmenų elgsenos pagrindu ir turi būti siekiama paaiškinti tai, kokios konkrečios priežastys nulemia asmenų siekį išvengti mokesčių mokėjimo, kadangi tai yra tiesiogiai susiję su bihevioristiniais pasirinkimais. Svarbu tai, jog tokie mokesčių vengimą paaiškinantys modeliai yra tiesiogiai nulemiantys poreikį ieškoti būdų, kaip identifikuoti visas įmanomas mokesčių vengimą sukeliančias ir paaiškinančias priežastis. Tai reiškia, jog tokiu būdu turi būti identifikuojama, kokie yra esminiai koreliaciniai elementai, susiję su tuo, kaip mokesčių vengimą paaiškinantys modeliai gali būti aiškinami mokesčių vengimą nulemiančių priežasčių kontekste (Casal, Mittone, 2016; Autor ir kt., 2017).

Žinomiausią vengimo mokėti pajamų mokestį modelį 1972 m. pateikė M. Allinghamas ir A. Sandmo. Nemažai remdamiesi G. S. Beckerio straipsniu „Nusikaltimas ir bausmė: ekonominis požiūris“, mokesčių mokėjimą jie siūlė vertinti kaip optimalaus portfelio pasirinkimą, t. y. rinkimąsi tarp rizikingo sprendimo nemokėti mokesčių ir tikimybės būti patikrintam audito bendrovės ar mokesčių inspekcijos bei atitinkamų finansinių pasekmių. Mokesčių mokėtojas gali mokėti ir deklaruoti mokesčius arba rizikuoti jų nemokėti (Rutkauskas, Ivaškaitė -Tamošiūnė, 2015).

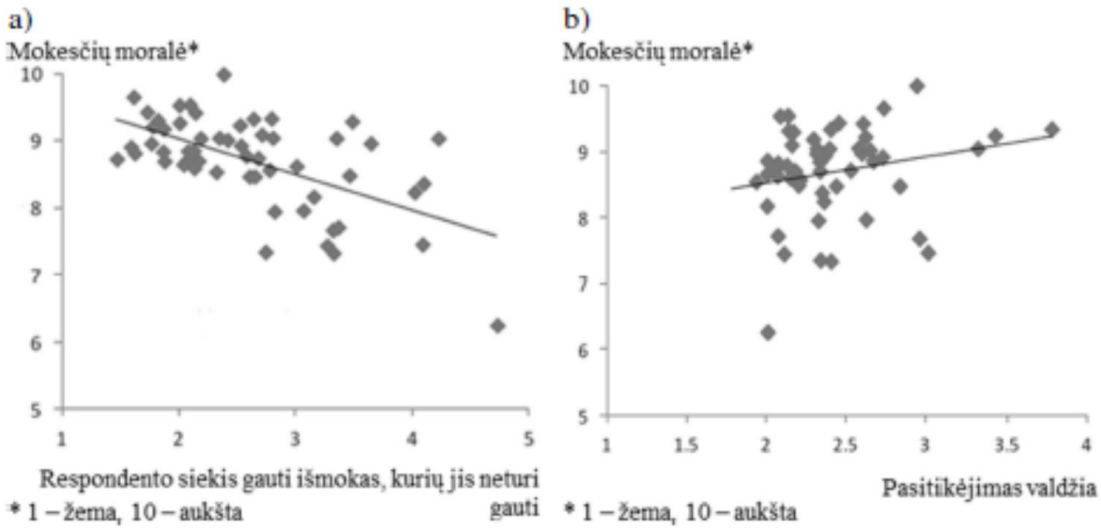
Vis dėl to šis klasikiniu tapęs modelis pelno ir nemažai kritikos. Viena silpniausių jo vietų yra prielaida, kad mokesčių mokėtojas naudą gauna tik vengdamas mokėti mokesčius. Neatsižvelgiama į tai, kad viešasis sektorius už juos teikia ekonomines gėrybes. Kai tokios prielaidos nedaroma, mokesčių mokėjimą galima vertinti kaip visiškai neracionalų veiksmą. Šiuo modelio trūkumus pripažįsta ir jo kūrėjai. Vis dėlto jų pateiktas modelis yra paprastas ir aiškus, todėl nagrinėjant mokesčių surinkimo problemas juo remiamasi kaip kertiniu (Rutkauskas, Ivaškaitė -Tamošiūnė, 2015).

Dar vienas iš pagrindinių modelių yra Lafero kreivė. Tai teorinė koncepcija, kuri kreive parodo įplaukų į biudžetą priklausomybę nuo mokesčių tarifų. Ji sukurta XX a. aštuntajame dešimtmetyje ekonomisto Artūro Lafero ir buvo naudojama kaip argumentas sumažinti mokesčius. Laferas savo koncepcijoje rėmėsi dviem priežastimis, t. y. esant nuliniams mokesčių tarifams mokesčių mokėtojai nemoka jokių mokesčių, todėl valstybė negauna jokių įplaukų iš mokesčių. Antra – augant mokesčių tarifams, įplaukų už mokesčius į biudžetą, sumažėjimą sąlygoja dvi priežastys, t. y. į valstybės biudžetą patenka daugiau lėšų, kurios gali būti panaudotos investicijoms ir ūkio subjektai pradeda slėpti savo pajamas (Birškytė, 2014).

Dar vienas iš mokesčių vengimą paaiškinančių modelių yra grindžiamas pasitikėjimo atitinkamos valstybės valdžia lygiu (Birškytė, 2014). Šio modelio pagrindu siekiama identifikuoti, kaip mokesčių

rezidentai vertina pasitikėjimą savo šalies valdžia (pavyzdžiui, Vyriausybe) ir būtent tokio pasitikėjimo pagrindu pasirenka, ar mokėti mokesčius laiku ir teisingai, ar stengtis sumažinti mokėtiną mokestį.

Pagal mokslinius tyrimus (Birškytė, 2014) padaryta pagrįsta išvada, kad egzistuoja tiesioginė koreliacija tarp pasitikėjimo šalies valdžia ir mokesčių nevengimo. Šiuo atveju empirinių tyrimų pagrindu pateikti vertinimai patvirtina, jog mokesčių mokėtojų poziciją mokėti mokesčius nulemia ne ta aplinkybė, jog jie visais atvejais turi gauti vienodos vertės mainus, tačiau pasitikėjimas, kad šalies institucijos tinkamai paskirstys gaunamus mokesčius. Šį modelį papildžius tam tikrais socialiniais veiksniais (psichologinis pasitenkinimas, prestižas mokant mokesčius ir kt.), sudaroma galimybė išskirti papildomus kintamuosius, leidžiančius geriau paaiškinti mokesčių vengimo motyvus. Pavyzdžiui, paskatinti mokėti mokesčius gali siekis būti sąžiningam prieš valdžią ir prieš kitus mokesčių mokėtojus ar pasitikėti valdžios institucijomis (žr. 1 pav.). Jei viešasis sektorius teikia prastos kokybės paslaugas, mokesčių mokėtojas tai gali palaikyti nesąžiningumu ir paslaugų iš viešojo sektoriaus jis gali nebepirkti, t. y. vengti mokėti mokesčius.

Šaltinis: sudaryta pagal Daude et al., 2012

1 pav. Mokesčių moralė ir: a) siekis gauti valdžios išmokas, kurių jis neturi gauti; b) pasitikėjimas valdžia

Būtent pagal šį modelį galima geriausiai įvertinti, kaip bendrajame kontekste atsispindi patys svarbiausi bendrojo pobūdžio teisiniai, socialiniai, politiniai ir visi kiti bendrojo pobūdžio faktoriai mokesčių surinkimo kontekste (Gachet ir kt., 2018). Tai reiškia, kad tokiu būdu sudaromos galimybės tam, jog būtų galima įvertinti, kaip mokesčių vengimo aspektai gali daryti įtaką ne tik konkrečiam mokesčių mokėtojui, tačiau taip pat ir visai valstybės ekonomikos raidai.

Tam, jog būtų galima pasiūlyti tinkamas priemones mokesčių vengimui pašalinti, yra būtina objektyviai įvertinti visas priežastis ir faktorius, dėl kurių atsiranda atvejų, kodėl mokesčių subjektai atsisako mokėti mokesčius ir vengia tai daryti. Tai reiškia, kad turi būti įvertintos tiek bendrojo pobūdžio,

tiek ir specifinės priežastys (Gachet ir kt., 2018). Įdomu ir tai, jog tam tikrais atvejais individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių išvengimo ir netgi mokesčių mokėjimo klausimas yra visiškai neaktualus dėl tos priežasties, jog asmuo gali pasirinkti veikti pagal verslo liudijimą, t. y. tokiu būdu jis gali sumokėti fiksuotą įmoką už galimybę vykdyti individualią veiką ir šiuo atveju toks asmuo neturi pareigos mokėti atitinkamų mokesčių (pavyzdžiui, gyventojų pajamų mokesčio). Ne mažiau svarbu, jog mokestinių prievolių išvengimas labai dažnai yra susijęs ir su tuo, kad individualią veiklą vykdantis asmuo neturi galimybės tinkamai planuoti savo veiklos tuo atžvilgiu, jog individuali veikla nėra pastovaus pobūdžio, jos intensyvumas gali labai reikšmingai skirtis (priklausomai nuo daugelio aplinkybių).

Tai nulemia, kad tokiu būdu asmuo gali turėti poreikį arba netgi būtinybę panaudoti mokestinėms prievolėms vykdyti skirtas lėšas savo veiklai vykdyti (pavyzdžiui, įsigyti žaliavas, įrangą ir panašiai). Todėl tam tikrais atvejais mokestinių prievolių nevykdymas gali būti susijęs tiesiog su tuo, kad reikalingos apyvartinės lėšos. Kartu būtina atkreipti dėmesį ir į tai, jog bent jau tam tikru mastu individuali veikla gali peržengti ir vienos valstybės ribas – tai reiškia, kad tokiu būdu asmens gaunamos pajamos gali tapti jau daugiau nei vienos valstybės mokestinio reguliavimo objektu. Dėl šios priežasties kiekvienas tokią individualią veiklą vykdantis asmuo turi išsamiai įvertinti visus su tuo susijusius aspektus bei galimas pasekmes ir (atitinkamai) su tuo susijusius dvigubo apmokestinimo reikalavimus ir kitus panašius bei svarbius aspektus (Gangl ir kt., 2013).

Vienas iš reikšmingų aspektų, kurį šiame kontekste būtina aptarti, yra ir tai, jog turi būti ieškoma kiek įmanoma daugiau būdų ir priemonių tam, kad būtų galima užtikrinti pakankamą ir proporcingą atitinkamų interesų suderinimą, t. y. kad, viena vertus, būtų sudarytos prielaidos užtikrinti individualią vykdančio asmens savarankiškumą bei, kita vertus, kad būtų sudarytos galimybės tinkamai vykdyti mokestines prievoles valstybei (Gangl ir kt., 2013).

Kaip jau buvo minėta, individualios veiklos atveju mokesčių išvengimo modeliai gali būti nukreipti į siekį netinkamai vykdyti savo mokestines prievoles tuo atžvilgiu, jog pats individualią veiklą vykdantis asmuo turi pareigą užtikrinti tinkamą išlaidų bei sąnaudų apskaitą bei garantuoti tinkamą mokestinių prievolių vykdymą. Šiuo atveju esminę reikšmę turi tai, jog individuali veikla yra grindžiama būtent savarankiškumo pagrindu – vadinasi, pats tokią veiklą vykdantis asmuo turi pareigą kiek įmanoma tiksliau ir objektyviau įvertinti su mokestinių prievolių vykdymu susijusius elementus bei užtikrinti, jog prievolės bus vykdomos tinkamai (Gangl ir kt., 2013).

Individualios veiklos vykdymo atveju mokestinių prievolių išvengimą gali lemti ir tai, kad asmuo tiesiog siekia netinkamai vykdyti apskaitos reikalavimus, t. y. vien jau tai, kad netinkamai vykdoma individualios veiklos pajamų ir išlaidų apskaita, gali sudaryti prielaidas išvengti mokestinių prievolių. Pabrėžtina, jog šis modelis yra viena iš esminių prielaidų tam, kad būtų galima išvengti mokestinių prievolių vykdymo. Taigi, tam tikrais atvejais netgi nėra poreikio tam, kad individualią veiklą vykdantis

asmuo imtųsi kokių nors konkrečių veiksmų tam, jog galėtų išvengti mokestinių prievolių vykdymo – šiuo atveju pakanka vien to, kad asmuo būtų „sąmoningai aplaidus“ ir tokiu būdu išvengtų mokestinių prievolių (Mućk ir kt., 2018).

Svarbu ir tai, kad šiuo atveju vien tai, jog netinkamai tvarkoma individualios veiklos apskaita, gali lemti ne tik administracinę arba baudžiamąją atsakomybę (pavyzdžiui, jeigu apskaita tvarkoma apgaulingai arba aplaidžiai), tačiau taip pat ir kai kurių mokestinių prievolių nevykdymą (taigi, ir siekį išvengti jų vykdymo).

Aukščiau pateiktos priežastys bei mokesčių vengimo modelius aiškinančios koncepcijos neturėtų būti laikomos kaip baigtinis šių elementų sąrašas. Pabrėžtina, kad priklausomai nuo to, koks yra konkrečios valstybės reguliavimas, taip pat priklausomai nuo to, kokioje konkrečioje srityje egzistuoja individualios veiklos forma, gali būti įvardijamos ir kitokios priežastys bei atitinkami modeliai (Mućk ir kt., 2018).

Visais atvejais turėtų būti atsižvelgiama į tai, jog mokestinių prievolių išvengimas yra kompleksinio vertinimo reikalingas reiškinys, todėl nepakanka vien tik formaliai žvelgti į atitinkamas mokesčių valdymo priemones, bet kartu turi būti analizuojama ir tai, kaip šie elementai koreliuoja su pačios individualios veiklos samprata. Kiekvienu atveju tiek patys mokesčių mokėtojai, tiek ir už mokesčių surinkimą atsakingi asmenys turėtų ieškoti būdų, kaip būtų galima išvengti visų mokesčių vengimo priemonių ir pasekmių. Kitaip tariant, turi būti ieškoma būdų, kaip galima būtų sumažinti mokesčių vengimo riziką ir tokiu būdu užtikrinti, kad bus vykdomas tinkamas ir pakankamas mokesčių surinkimas. Dėl šios priežasties turi būti surastos alternatyvos, kaip būtų galima šiuos elementus tinkamai identifikuoti (Casal, Mittone, 2016). Tokiu atveju turėtų būti taikomos kiek įmanoma kompleksiškesnės priemonės – tai reiškia, kad nepakanka to, jog būtų taikomos tik pavienės priemonės, skirtos gyventojų pajamų mokesčio surinkimui užtikrinti, tačiau turi būti ieškoma ir skatinamųjų bei kitokio pobūdžio priemonių, kurių pagrindu būtų galima užtikrinti, kad mokesčių vengimas bus kiek įmanoma mažesnis, o mokesčių surinkimas – kiek įmanoma efektyvesnis.

Mokesčių vengimo pasekmės yra svarbios ir aktualios ne tik mokesčių surinkimo kontekste, tačiau taip pat ir tuo atžvilgiu, jog pats mokesčių subjektas gali patirti neigiamas pasekmes, jeigu jis, vykdydamas individualią veiklą, netinkamai deklaruos gaunamas pajamas ir dalis mokesčių bus nesumokėta (Casal, Mittone, 2016).

Pavyzdžiui, tai gali reikšti gana dideles neigiamas pasekmes, jeigu toks asmuo sieks gauti kreditą, tačiau tai negalės būti padaryta, kadangi jo gaunamos pajamos, viena vertus, bus gana didelės, tačiau (palyginus su gaunamomis pajamomis) sumokami mokesčiai bus nepakankami ir todėl tokiu būdu kredito įstaigai gali kilti pagrįstų įtarimų dėl mokestinių prievolių galimai netinkamo vykdymo (bei finansinio skaidrumo). Kiekvienu atveju turėtų būti vertinama bei analizuojama, kaip mokesčių vengimas gali paveikti mokesčių mokėtoją ir kitais atžvilgiais (pavyzdžiui, tada, kai mokesčių mokėtojo

atžvilgiu yra priimamas neigiamas mokesčių administratoriaus sprendimas dėl mokestinių prievolių nevykdymo) (Gangl ir kt., 2013).

Tai reiškia, kad individualią veiklą vykdantis asmuo turi analizuoti ir įvertinti ne tik tai, kokios yra finansinės pasekmės, tačiau taip pat ir tai, kokios gali būti kitokio pobūdžio kilsiančios pasekmės bei kiti su tuo susiję padariniai. Šiuo atveju gali kilti gana reikšmingų padarinių tiek reputacijai, tiek asmens tolesniems veiklos planams, tiek ir daugeliui kitų aspektų (Gangl ir kt., 2013).

Svarbu, kad kiekvienas individualią veiklą vykdantis asmuo šiuos aspektus tinkamai įvertintų ir išanalizuotų, o kartu įvertintų ir tai, kaip šie elementai gali paveikti asmens statusą ne tik trumpo laikotarpio atžvilgiu, bet taip pat ir ilgalaikėje perspektyvoje. Vadinasi, tokiu būdu turi būti sudaromos prielaidos kiek įmanoma tinkamesniam visų aplinkybių įvertinimui bei tam, kad tokios aplinkybės sukeltų kiek įmanoma mažesnius padarinius. Ne mažiau reikšmingas elementas yra ir tai, jog tam, kad būtų galima užtikrinti tinkamą ir tvarų mokesčių mokėjimo procesą, turi būti atliekamas išsamus mokestinis planavimas bei garantuojama, kad nebus sudarytos prielaidos tam, kad mokesčiai apskritai nebus planuojami. Šis aspektas nulemia, kad tik tada, kai vykdomas pakankamas mokestinis planavimas, galima sumažinti daugelį su mokesčių vengimu susijusių rizikų (Schreier, 2012).

Galiausiai – kiekvienas individualią veiklą vykdantis asmuo privalo kiek įmanoma išsamiau išanalizuoti ir įvertinti visus su jo konkrečia veiklos specifika susijusius elementus. Tai reiškia, kad tokiu būdu turi būti siekiama maksimaliai tiksliai identifikuoti, kaip kiekvienas iš šių elementų daro įtaką visam vykdomos individualios veiklos pobūdžiui (ILO, 2019). Šiuo atveju turi būti atsižvelgiama į tai, jog kiekvienu konkrečiu atveju individualią veiklą vykdantis asmuo privalo savo planus derinti su konkrečiais savo vykdomos individualios veiklos planais bei užtikrinti, kad tokie planai ne tik nepažeis vykdomos veiklos pobūdžio, bet kartu sudarys galimybes ir tam, jog bus tinkamai prisidedama prie verslo plėtros (Schreier, 2012). Tik tokiu būdu bus galima užtikrinti objektyvų ir tvarų individualios veiklos (kaip savarankiškumo formos) funkcionavimą.

Apibendrinant matyti, jog egzistuoja daugybė priežasčių, dėl kurių individualią veiklą vykdantis asmuo gali siekti išvengti mokestinių prievolių vykdymo (pavyzdžiui, siekdamas gauti kiek įmanoma didesnį pelną, norėdamas panaudoti gautas sumas apyvartinėms lėšoms ir pan.). Tokios priežastys daugeliu atvejų priklauso ne tik nuo paties asmens, bet ir nuo to, kokioje konkrečioje srityje yra vykdoma pati individuali veikla.

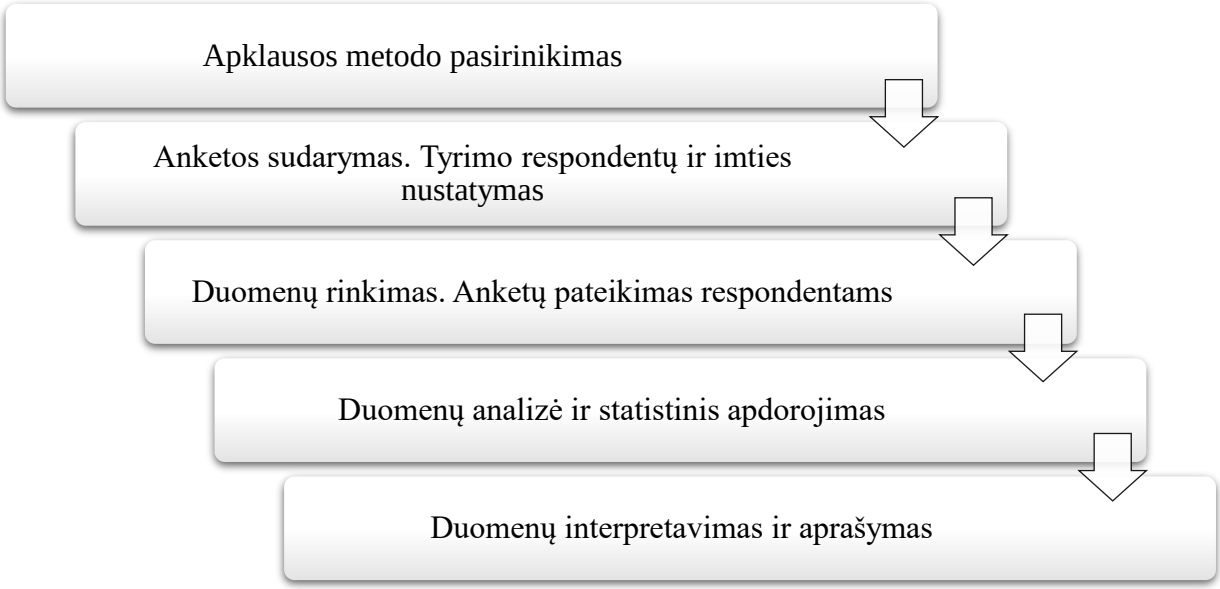
Svarbu pabrėžti, jog ne kiekvienas mokesčių valdymo instrumentas gali būti laikomas mokesčių išvengimu. Tam tikrais atvejais mokesčių valdymo priemonės gali būti laikomos paprasčiausiu mokesčių planavimu, o tai reiškia, kad tokiu būdu kai kurios priemonės gali būti laikomos visiškai teisėtomis ir pagrįstomis.

2. INDIVIDUALIĄ VEIKLĄ VYKDANČIŲ ASMENŲ MOKESČIŲ MORALĖS VERTINIMO METODOLOGIJA

Tyrimo tikslas: įvertinti individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralę.

Tikslinė populiacija: tyrime dalyvauja asmenys, kurie vykdo individualią veiklą.

Tyrimo etapai. Individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralės vertinimo tyrimas atliekamas penkiais etapais: pirmiausia, buvo pasirinktas apklausos metodas, tuomet buvo sudaryta anketa, nustatyta tyrimo imtis bei galimi respondentai. Kai buvo sudarytas galutinis anketos variantas pradedami rinkti tyrimo duomenys, anketos pateikiamos respondentams. Surinkus duomenis, jie analizuojami ir statistiškai apdorojami. Paskutinis etapas – duomenų interpretavimas ir aprašymas (žr. 2 pav.).

2 pav. Tyrimo etapai

Vertinant individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralę, buvo pasirinktas vienas dažniausiai socialiniuose tyrimuose taikomų kiekybinių duomenų rinkimo metodų – apklausa. Kadangi apklausos atlikimo būdo pasirinkimas ir tinkamas jos įgyvendinimas tiesiogiai siejasi su surinktų duomenų kokybe, buvo sudaryta struktūruota anketa, ir jos pagrindu vykdoma apklausa, renkami pirminiai duomenys. Tinkamai sudaryta anketa turi būti aiški, nedviprasmiška ir patikima. Be to, anketinė apklausa garantuoja respondentų anonimiškumą, o tai padidina informacijos teisingumą, objektyvumą (Kardelis, 2017).

Anketinė apklausa yra dviejų tipų, t. y. grupinė (apklausa vyksta darbo, laisvalaikio vietoje ir kitose praleidimo vietose dalyvaujant apklausėjui) ir individuali (anketos išdalinamos respondentams, aptarus jos grąžinimo datą) (Bryman, 2008). Kai vyksta individualus anketavimas, respondentas atsakymams į anketos klausimus gali skirti kiek norima laiko, jo neveikia aplinka ir pats tyrėjas. Šiam

tyrimui atlikti buvo pasirinktas apklausos internetu metodas. Šiandien šis apklausos metodas, dėl COVID-19 pandemijos taikomų griežtų ribojimų kontaktinėms veikloms, yra itin paplitęs ir „konkuruoja“ su kitais apklausų būdais. Lyginant su kitais apklausos būdais, apklausa internetu yra patogesnė respondentui, kadangi į anketos klausimus gali skirti kiek norima laiko, jo neveikia aplinka. Apklausa internetu pasižymi ir kitais savarankiškam klausimyno pildymui būdingais privalumais: pigumas, išvengiama interviuotojo įtakos, suteikiama daugiau privatumo atsakant į jautrius klausimus.

Vienas iš apklausos internetu trūkumų – aprėptis ir imties sudarymas, kadangi ne kiekvienas turi priėjimą prie interneto bei interneto vartojimo paplitimas. Kita problema, su kuria galima susidurti, vykdant apklausą internetu - reprezentatyvumas, t. y. kiek tiksliai atrankos visuma atspindi populiacijos charakteristikas.

Siekiant, kad apklausiamojo pastangos pateikti atsakymus būtų minimalios, anketoje naudojami klausimai/teiginiai yra konkretūs, o atsakymų variantai paprasti ir suprantami. Anketoje nėra nei vieno atviro tipo klausimo, visi klausimai yra uždaro tipo siekiant išvengti respondentų ignoravimo pateikiant atsakymus bei minimalizuojant laiko sąnaudas atsakymų apdorojimui.

Tyrimo metodika

Tyrimo anketą sudaro trys pagrindinės dalys: įvadinė, demografinė bei pagrindinė. Anketa paruošta lietuvių kalba (žr. 2 Priedas).

Įvadinėje dalyje pristatomas atliekamas tyrimas, pateikiama pildymo instrukcija.

Demografinėje dalyje siekiama nustatyti tyrimo dalyvių pasiskirstymą pagal lytį, amžių, išsilavinimą.

Pagrindinės dalies tikslas – įvertinti individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralę. Ši dalis sudaryta remiantis: Kogler ir kt., 2013; Žukovskis ir kt., 2012; Rutkauskas, Ivaškaitė-Tamošiūnė, 2015; Kuokštis, Bakutis, 2017; Bridgman, 2018.

Tyrimo imtis ir respondentai

Svarbiausias imties kokybės požymis yra jos reprezentatyvumas, t. y. atrinktos visumos galimybė atspindėti generalinę visumą, visą populiaciją (Tamaševičius, 2015).

Turint bendrą populiacijos dydį, reprezentatyvi tyrimo imtis apskaičiuota pagal žemiau pateikta Paniotto imties dydžio formule (Paulauskaitė, Vanagas 1998):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}} \quad (1)$$

čia: n – atrankinės visumos dydis, reikiamas apklausti respondentų skaičius;

Δ – leidžiamas paklaidos dydis (socialinių mokslų tyrimuose standartinę paklaida laikoma 5 %), todėl mūsų atveju 0,05;

N – generalinė visuma (*2020 metais individualią veiklą vykdė 185824 asmenys (Lietuvos statistikos departamentas)).*

Po atliktos imties įvertinimo, siekiant neviršyti 5 proc. paklaidos, anketinėje apklausoje turėtų dalyvauti ne mažiau kaip 399 individualią veiklą vykdantys asmenys.

Tiriamųjų atrankos būdas – paprastoji atsitiktinė atranka (kiekvienas individualią veiklą vykdantis asmuo turi vienodą galimybę pakliūti į atrankos imtį). Tai vienas iš tikimybinės atrankos būdų, kuris nereikalauja nuvykti pas respondentus (de Vaus, 2002).

Duomenų rinkimas

Tyrimo anketa buvo įkelta į sistemą https://apklausa.lt/f/individualia-veikla-vykdanciu-asmenu-mokesciu-morales-vertinimas-dv89tsj.fullpage ir tyrimo dalyviai ją pildė nuotoliniu būdu, komunikacinėmis ryšio priemonėmis, jiems patogiu laiku.

Duomenų analizės metodai

Tyrimo duomenys analizuoti naudojantis SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programinę įrangą (20 versija). Analizė atlikta raštiškai. Naudotas surinktų duomenų vaizdavimo būdas – lentelės ir paveikslai. Intervaline ir Likerto skale išreikštiems duomenims apskaičiuojami vidurkiai (Vid. ir standartiniai nuokrypiai (SN), o nominaline skale išreikštiems duomenims buvo apskaičiuoti dažniai (proc.). Likerto skale išreikštų vertinimų palyginimui pagal tyrimo dalyvių sociodemografines charakteristikas buvo taikyti neparametriniai Mann-Whitney U (kadangi duomenys išreikšti Likerto skalėje ir yra tik dvi nepriklausomos imtys) ir Kruskalio-Valio H testai (trijų ir daugiau nepriklausomų imčių atvejais). Nominaline skale išreikštų kintamųjų skirtumų tarp skirtingų sociodemografinių tyrimo dalyvių grupių nustatymui buvo apskaičiuoti $\chi 2$ kriterijai („chi-kvadratas“) bei papildomai palygintos proporcijos z testo pagalba. Statistinės analizės rezultatai statistiškai reikšmingi, kai patikimumas bus didesnis nei 95 proc., t.y. kai $p<0,05$.

3. INDIVIDUALIĄ VEIKLĄ VYKDANČIŲ ASMENŲ MOKESČIŲ MORALĖS ANALIZĖ IR VERTINIMAS

Tyrimo dalyvių charakteristikos

Tyrime „Individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralės vertinimas“ dalyvavo 171 fizinis asmuo, vykdantis individualią veiklą, kurių socialinės-demografinės charakteristikos pateikiamos žemiau esančioje lentelėje. Apklausa buvo vykdoma nuo 2021 m. lapkričio 01 d. iki gruodžio 01 d. internetu, sistemoje https://apklausa.lt/f/individualia-veikla-vykdanciu-asmenu-mokesciu-morales-vertinimas-dv89tsj.fullpage. Analizuojant gautus duomenis matyti, kad daugiausia tyrime dalyvavo moterys (85,40 proc.), tuo tarpu vyrų – 14,60 proc. Pagal amžių daugiau nei pusė (63,20 proc.) respondentų buvo 25-40 m. amžiaus asmenys, tuo tarpu pagal išsilavinimą daugiausiai buvo turinčių aukštąjį universitetinį (50,30 proc.) ar aukštąjį neuniversitetinį (29,80 proc.). Dauguma apklaustųjų (89,50 proc.) individualią veiklą vykdė pagal pažymą, o individualios veiklos trukmė nuo 1 iki 10 metų. Taip pat matyti, kad pagal vykdomos veiklos rūšį daugiausia respondentų vykdė paslaugų pobūdžio veiklą (44,10 proc.) ar kitas savarankiškas veiklas (sporto, atlikėjo, kūrybos, profesinę ir kitą panašaus pobūdžio) (37,10 proc.), o mažiausiai buvo vykdančių gamybinę (10 proc.) ir prekybinę (8,80 proc.) veiklą.

2 lentelė. Tiriamųjų socialinės-demografinės charakteristikos

Charakteristika		N	Proc.
Lytis	Moteris	146	85,4%
	Vyras	25	14,6%
Amžius	< 25 m.	7	4,1%
	25-40 m.	108	63,2%
	41-60 m.	52	30,4%
	> 61 m.	4	2,3%
Išsilavinimas	Pagrindinis	1	0,6%
	Vidurinis	13	7,6%
	Vidurinis su profesine kvalifikacija	20	11,7%
	Aukštasis neuniversitetinis	51	29,8%
	Aukštasis universitetinis	86	50,3%
Vykdomos veiklos forma	Verslo liudijimas	18	10,5%
	Individualios veiklos pažyma	153	89,5%
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	22	12,9%
	1-10 m.	123	71,9%
	> 10 m.	26	15,2%
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	75	44,1%
	Savarankiška prekybos pobūdžio	15	8,8%
	Savarankiška gamybinė	17	10,0%
	Kita savarankiška	63	37,1%

Siekiant tyrimo rezultatus palyginti pagal respondentų socialines-demografines charakteristikas, tiriamųjų grupės, kuriose yra santykinai mažas asmenų skaičius, apjungtos su kitomis šia tvarka:

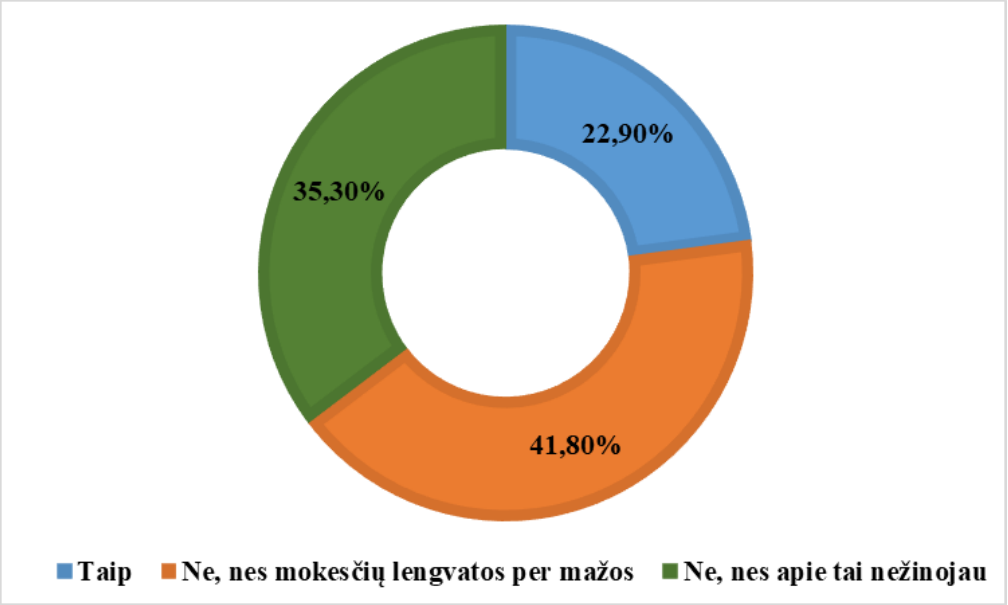
a) Iki 25 m. ir 25-40 m. respondentai sujungti į vieną grupę, o 41-60 m. ir vyresni nei 61 m. asmenys sujungti į kitą grupę;

b) Pagrindinį, vidurinį ir vidurinį su profesine kvalifikacija išsilavinimą turintys asmenys sujungti į vieną grupę, o turintys aukštąjį universitetinį ir neuniversitetinį išsilavinimą asmenys sujungti į antrą grupę.

Tyrimo rezultatai

Žemiau esančiame paveiksle pateikti duomenys rodo respondentų pasiskirstymą pagal nuomonę, ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą. Analizuojant gautus rezultatus matyti, kad su šia nuomone sutiko tik 22,90 proc. respondentų, 41,80 proc. teigė, kad įtakos neturėjo, nes lengvatos per mažos. Daugiau kaip trečdalis (35,30 proc.) tyrime dalyvavusių fizinių asmenų, vykdančių individualią, teigė, kad apie lengvatas iš viso nežinojo.

Lengvatomis, pradedant vykdyti individualią veiklą įsigijus verslo liudijimą, gali pasinaudoti: asmenys, sulaukę senatvės pensijos amžiaus; tėvai (įtėviai), auginantys tris ir daugiau vaikų (įvaikių) iki 18 metų arba vyresnių, jeigu jie mokosi mokyklose pagal bendrojo ugdymo, profesinio mokymo programą, pagal studijų programas nuolatine (dienine) studijų forma; tėvai (motinos, įtėviai, įmotės), vieni auginantys vaiką (įvaikį) iki 18 metų arba vyresnį, jeigu jis mokosi mokykloje pagal bendrojo ugdymo, profesinio mokymo programą, pagal studijų programą nuolatine (dienine) studijų forma; tėvai (įtėviai), auginantys neįgalų vaiką (įvaikį) iki 18 metų arba vyresnį neįgalų vaiką (įvaikį), kuriam nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis; mokiniai (studentai), jeigu jie mokosi mokyklose pagal bendrojo ugdymo, profesinio mokymo programas, pagal studijų programas nuolatine (dienine) studijų forma; asmenys, turintys tradicinio amatininko statusą, kai įsigyja verslo liudijimą savo tradiciniam amatui bei neįgalūs asmenys. Asmeniui, patenkančiam į kelias nurodytas asmenų grupes, taikoma viena jo pasirinkta lengvata. Lengvata netaikoma, kai verslo liudijime yra įrašytas daugiau nei vienas asmuo.

3 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą

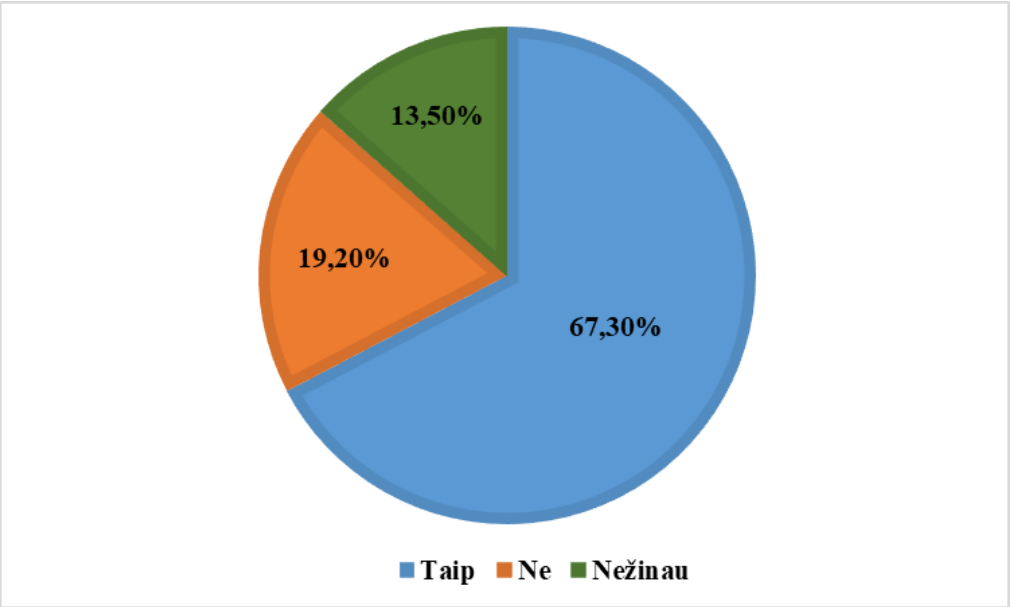
Analizuojant nuomonę, ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą pagal tyrime dalyvavusių asmenų charakteristikas (žr. 3 lent.), buvo apskaičiuoti „Chi kvadrato“ (χ^2) testai, bei papildomai palygintos proporcijos z testų pagalba. Tačiau statistiškai reikšmingų skirtumų nebuvo nustatyta (nes $p>0,05$), kas rodo, kad nuomonės pasiskirstymas pagal respondentų charakteristikas statistiškai reikšmingai nesiskiria.

3 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą pagal respondentų charakteristikas

		Nuomonė, ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą			χ^2	*df*	*p*
		Taip	**Ne, nes mokesčių lengvatos per mažos**	**Ne, nes apie tai nežinojo**			
Lytis	Moteris	21,9%	43,8%	34,2%	1,856	2	0,395
	Vyras	29,2%	29,2%	41,7%			
Amžius	≤ 40 m.	20,2%	42,1%	37,7%	1,740	2	0,419
	> 41 m.	28,6%	41,1%	30,4%			
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	20,6%	35,3%	44,1%	1,466	2	0,480
	Aukštasis	23,5%	43,4%	33,1%			
Vykdomos veiklos forma	Verslo liudijimas	38,9%	33,3%	27,8%	2,897	2	0,235
	Individualios veiklos pažyma	21,1%	42,8%	36,2%			
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	19,0%	42,9%	38,1%	0,584	4	0,965
	1-10 m.	24,4%	41,5%	34,1%			
	> 10 m.	19,2%	42,3%	38,5%			

		Nuomonė, ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą			χ^2	*df*	*p*
		Taip	**Ne, nes mokesčių lengvatos per mažos**	**Ne, nes apie tai nežinojo**			
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	20,0%	40,0%	40,0%	7,909	6	0,245
	Savarankiška prekybos pobūdžio	20,0%	60,0%	20,0%			
	Savarankiška gamybinė	12,5%	31,3%	56,3%			
	Kita savarankiška	28,6%	42,9%	28,6%			

Vertinant nuomonę, ar mokesčiai turėjo įtakos pradėti vykdyti individualią veiklą, matyti, kad daugiau negu pusė (67,30 proc.) respondentų teigė, kad mokesčiai turėjo įtakos pradėti individualią veiklą, o tam prieštaravo tik 19,20 proc. (žr. 4 pav.).

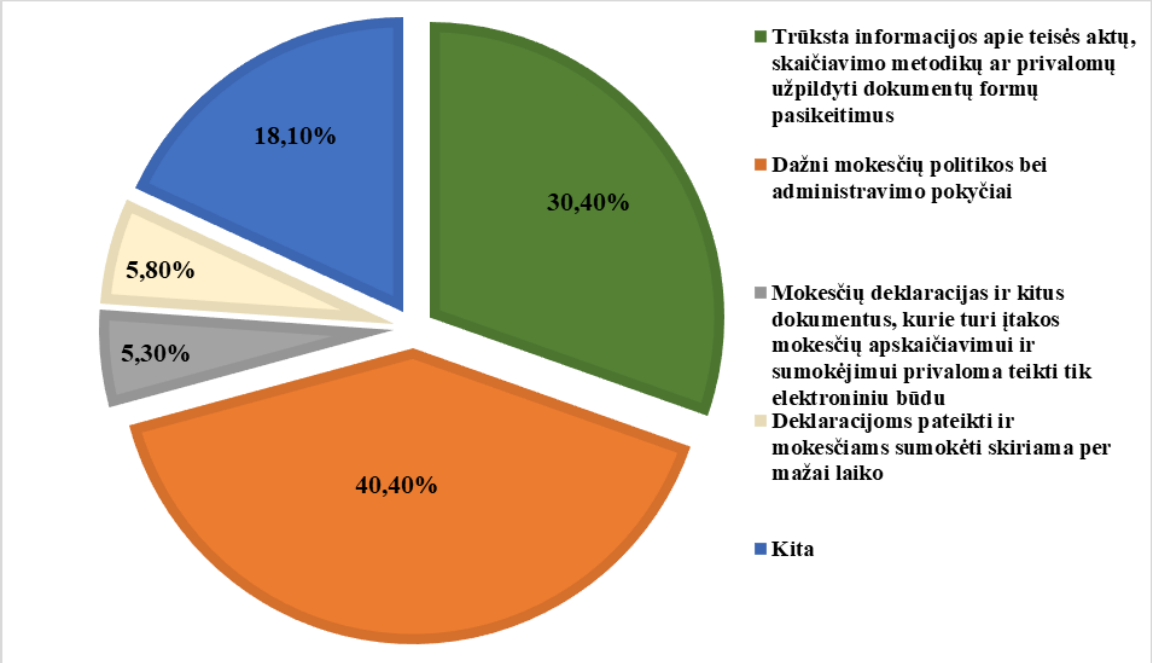
4 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar mokesčiai turi įtakos asmenims pradėti vykdyti individualią veiklą

Analizuojant nuomonę, ar mokesčiai turi įtakos asmenims pradėti vykdyti individualią veiklą pagal respondentų charakteristikas (žr. 4 lent.), buvo apskaičiuoti „Chi kvadrato“ (χ^2) testai, bei papildomai palygintos proporcijos z testų pagalba. Tačiau statistiškai reikšmingų skirtumų nebuvo nustatyta (nes $p>0,05$), kas rodo, kad nuomonės pasiskirstymas pagal respondentų charakteristikas statistiškai reikšmingai nesiskiria.

4 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar mokesčiai turi įtakos asmenims pradėti vykdyti individualią veiklą pagal respondentų charakteristikas

		Nuomonė, ar mokesčiai turi įtakos asmenis pradėti vykdyti individualią veiklą			χ^2	*df*	*p*
		Taip	Ne	Nežino			
Lytis	Moteris	67,8%	17,8%	14,4%	1,842	2	0,398
	Vyras	64,0%	28,0%	8,0%			
Amžius	≤ 40 m.	68,7%	17,4%	13,9%	0,827	2	0,661
	> 41 m.	64,3%	23,2%	12,5%			
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	79,4%	11,8%	8,8%	2,857	2	0,240
	Aukštasis	64,2%	21,2%	14,6%			
Vykdomos veiklos forma	Verslo liudijimas	83,3%	11,1%	5,6%	2,405	2	0,300
	Individualios veiklos pažyma	65,4%	20,3%	14,4%			
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	77,3%	18,2%	4,5%	3,105	4	0,540
	1-10 m.	67,5%	17,9%	14,6%			
	> 10 m.	57,7%	26,9%	15,4%			
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	72,0%	17,3%	10,7%	6,468	6	0,373
	Savarankiška prekybos pobūdžio	73,3%	20,0%	6,7%			
	Savarankiška gamybinė	70,6%	5,9%	23,5%			
	Kita savarankiška	58,7%	25,4%	15,9%			

Vertinant respondentų nuomonę apie problemas, su kuriomis susiduriama deklaruojant ir sumokant individualios veiklos mokesčius, nustatyta, kad dažniausia problema nurodoma dažni mokesčių politikos ir administravimo pokyčiai (40,40 proc.) bei informacijos apie teisės aktų, skaičiavimo metodikų ir privalomų užpildyti dokumentų formų pasikeitimus trūkumas, rečiausia problema laikoma tai, kad deklaruoti mokesčius reikia elektroniniu būdu (5,30 proc.). Tik mažiau negu penktadalis (18,10 proc.) tyrime dalyvavusių asmenų nurodė, kad nesusiduria su problemomis, deklaruodami bei sumokėdami mokesčius.

5 pav. Pasiskirstymas pagal problemas, su kuriomis susiduriama deklaruojant ir sumokant individualios veiklos mokesčius

Analizuojant nuomonę apie problemas, su kuriomis susiduriama deklaruojant ir sumokant individualios veiklos mokesčius pagal respondentų charakteristikas (žr. 5 lent.), buvo apskaičiuoti „Chi kvadrato“ (χ^2) testai, bei papildomai palygintos proporcijos z testų pagalba. Kaip matyti, buvo nustatyti statistiškai reikšmingi (kai $p<0,05$) skirtumai, kurie parodė, kad:

a) Aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys reikšmingai dažniau įvardino dažnus mokesčių politikos ir administravimo pokyčius lyginant su pagrindinė ir vidurinį išsilavinimą turinčiais asmenimis, kurie reikšmingai dažniau įvardino būtinybę deklaracijas teikti el. būdu ir per trumpą deklaravimo laiką.

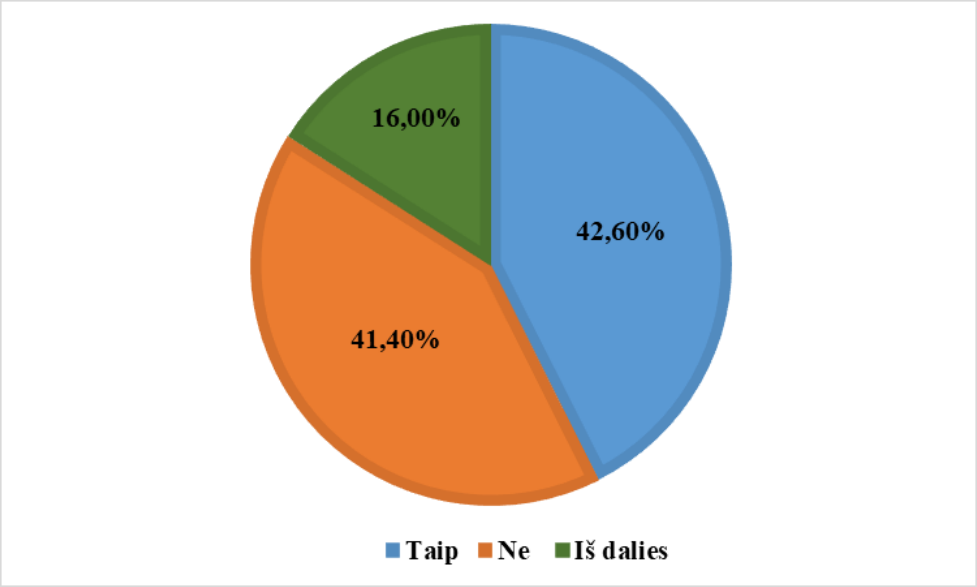
b) Taip pat būtinybę deklaracijas teikti el. būdu reikšmingai dažniau įvardino iki 1 m. individualią veiklą vykdantys asmenys ir asmenys, užsiimantys savarankiška gamybine veikla, lyginant su asmenimis, kurie individualią veiklą vykdo ilgiau ar kurie užsiima savarankiška paslaugų ar prekybos pobūdžio veikla.

5 lentelė. Pasiskirstymas pagal dažniausias problemas, su kuriomis susiduriama deklaruojant ir sumokant IV mokesčius pagal respondentų charakteristikas

		Dažniausios problemos, su kuriomis susiduriama deklaruojant ir sumokant IV mokesčius					χ^2	*df*	*p*
		Trūksta informacijos apie teisės aktų, skaičiavimo metodikų ar privalomų užpildyti dokumentų formų pasikeitimus	Dažni mokesčių politikos bei administravimo pokyčiai	Mokesčių deklaracijas ir kt. privaloma teikti tik e-būdu	Deklaracijoms pateikti ir mokesčiams sumokėti skiriama per mažai laiko	Kita			
Lytis	Moteris	30,1%	41,1%	5,5%	5,5%	17,8%	0,539	4	0,970
	Vyras	32,0%	36,0%	4,0%	8,0%	20,0%			
Amžius	≤ 40 m.	33,0%	38,3%	6,1%	5,2%	17,4%	1,978	4	0,740
	> 41 m.	25,0%	44,6%	3,6%	7,1%	19,6%			
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	35,3%	26,5%	**17,6%**	**14,7%**	5,9%	**23,930**	**4**	**0,000**
	Aukštasis	29,2%	**43,8%**	2,2%	3,6%	**21,2%**			
Vykdomos veiklos formas	Verslo liudijimas	33,3%	38,9%	11,1%	11,1%	5,6%	4,082	4	0,395
	Individualios veiklos pažyma	30,1%	40,5%	4,6%	5,2%	19,6%			
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	36,4%	22,7%	**18,2%**	9,1%	13,6%	**15,771**	**8**	**0,046**
	1-10 m.	30,1%	43,1%	4,1%	6,5%	16,3%			
	> 10 m.	26,9%	42,3%	0,0%	0,0%	30,8%			
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	34,7%	38,7%	6,7%	8,0%	12,0%	**24,089**	**12**	**0,020**
	Savarankiška prekybos pobūdžio	13,3%	60,0%	6,7%	6,7%	13,3%			
	Savarankiška gamybinė	47,1%	17,6%	**17,6%**	5,9%	11,8%			
	Kita savarankiška	23,8%	44,4%	0,0%	3,2%	28,6%			

Pastaba: Statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai paryškinti

2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija 42,60 proc. respondentų turėjo neigiamą poveikį vykdomai savarankiškai veiklai ir net 41,40 proc. apklaustųjų nurodė, kad pandemija nepaveikė jų vykdomos veiklos (žr. 6 pav.).

6 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar 2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija turėjo neigiamą poveikį veiklai

Analizuojant nuomonę, ar 2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija turėjo neigiamą poveikį veiklai pagal respondentų charakteristikas (žr. 6 lent.), buvo apskaičiuoti „Chi kvadrato“ (χ^2) testai, bei papildomai palygintos proporcijos z testų pagalba. Kaip matyti, buvo nustatyti statistiškai reikšmingi (kai $p<0,05$) skirtumai, kurie parodė, kad:

a)Aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys reikšmingai dažniau su šia nuomone nesutiko lyginant su asmenimis, kurie turi pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą.

b)Su nuomone reikšmingai dažniau sutiko paslaugų pobūdžio veiklą vykdantys asmenys lyginant su gamybinę ar kitą veiklą vykdančiais asmenimis.

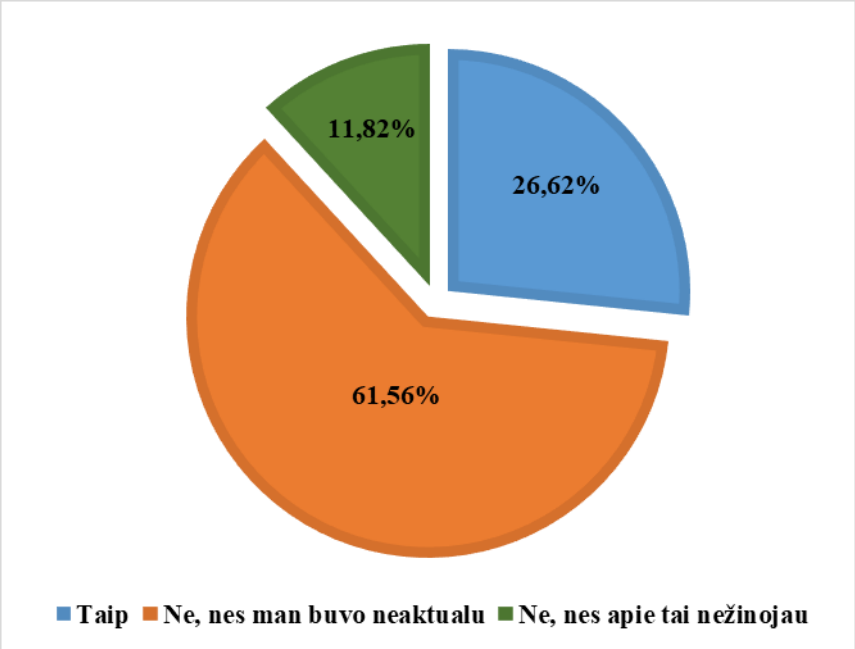
6 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar 2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija turėjo neigiamą poveikį veiklai pagal respondentų charakteristikas

		Nuomonė, ar 2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija turėjo neigiamą poveikį Jūsų vykdomai veiklai			χ^2	*df*	*p*
		Taip	**Ne**	**Iš dalies**			
Lytis	Moteris	45,1%	41,0%	13,9%	4,171	2	0,124
	Vyras	28,0%	44,0%	28,0%			
Amžius	≤ 40 m.	43,4%	41,6%	15,0%	0,234	2	0,890
	> 41 m.	41,1%	41,1%	17,9%			
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	**72,7%**	15,2%	12,1%	**15,948**	**2**	**0,000**
	Aukštasis	35,3%	**47,8%**	16,9%			
Vykdomos veiklos formas	Verslo liudijimas	52,9%	41,2%	5,9%	1,680	2	0,432
	Individualios veiklos pažyma	41,4%	41,4%	17,1%			
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	42,9%	52,4%	4,8%	4,453	4	0,348
	1-10 m.	40,2%	41,0%	18,9%			
	> 10 m.	53,8%	34,6%	11,5%			

		Nuomonė, ar 2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija turėjo neigiamą poveikį Jūsų vykdomai veiklai			χ^2	*df*	*p*
		Taip	**Ne**	**Iš dalies**			
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	**54,1%**	31,1%	14,9%	**16,783**	**6**	**0,010**
	Savarankiška prekybos pobūdžio	57,1%	14,3%	28,6%			
	Savarankiška gamybinė	17,6%	64,7%	17,6%			
	Kita savarankiška	33,3%	52,4%	14,3%			

Pastaba: Statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai paryškinti

Vertinant ar nuo COVID-19 nukentėję individualią veiklą vykdantys asmenys pasinaudojo taikytomis mokestinėmis lengvatomis, matyti, kad daugiau negu pusė respondentų (61,50 proc.) nepasinaudojo, nes jiems tai buvo neaktualu (žr. 7 pav.). Daugiau kaip 10 proc. (11,81 proc.) jų nurodė, kad apie taikytas įvairias mokestines pagalbos priemones (mokestinės paskolos sutartis be palūkanų, atleidimą nuo delspinigių, įmokų sumokėjimo terminų atidėjimą arba išdėstymas ir t.t.) nežinojo.

7 pav. Pasiskirstymas pagal pasinaudojimą nuo COVID-19 nukentėjusiems individualią veiklą vykdantiems asmenims taikytomis mokestinėmis pagalbos priemonėmis

Analizuojant kaip nuo COVID-19 nukentėję individualią veiklą vykdantys asmenys pasinaudojo taikomomis mokestinėmis pagalbos priemonėmis pagal respondentų charakteristikas (žr. 7 lent.), buvo apskaičiuoti „Chi kvadrato“ (χ^2) testai, bei papildomai palygintos proporcijos z testų pagalba. Kaip matyti, buvo nustatyti statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai, kurie parodė, kad:

a) Aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys reikšmingai dažniau pagalbos priemonėmis nesinaudojo dėl ne aktualumo, lyginant su pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą turinčiais asmenimis, kurie reikšmingai dažniau priemonėmis nepasinaudojo dėl nežinojimo, lyginant su aukštąjį išsilavinimą turinčiais asmenimis.

b) Dėl nežinojimo priemonėmis reikšmingai dažniau nepasinaudojo iki 1 m. individualią veiklą vykdantys asmenys, lyginant su asmenimis, kurie individualią veiklą vykdo ilgiau.

7 lentelė. Pasiskirstymas pagal pasinaudojimą nuo COVID-19 nukentėjusiems individualią veiklą vykdantiems asmenims taikomomis mokestinėmis pagalbos priemonėmis pagal respondentų charakteristikas

		Pasinaudojimas nuo COVID-19 nukentėjusiems IV vykdantuies asmenims taikomomis mokestinėmis pagalbos priemonėmis			χ^2	*df*	*p*
		Taip	Ne, nes buvo neaktualu	Ne, nes apie tai nežinojo			
Lytis	Moteris	25,7%	63,2%	11,1%	1,182	2	0,554
	Vyras	32,0%	52,0%	16,0%			
Amžius	≤ 40 m.	23,0%	61,9%	15,0%	4,655	2	0,098
	> 41 m.	33,9%	60,7%	5,4%			
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	30,3%	42,4%	**27,3%**	**10,902**	**2**	**0,004**
	Aukštasis	25,7%	**66,2%**	8,1%			
Vykdomos veiklos forma	Verslo liudijimas	22,2%	66,7%	11,1%	0,242	2	0,886
	Individualios veiklos pažyma	27,2%	60,9%	11,9%			
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	4,8%	71,4%	**23,8%**	**13,240**	**4**	**0,010**
	1-10 m.	27,6%	64,2%	8,1%			
	> 10 m.	40,0%	40,0%	20,0%			
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	31,5%	52,1%	16,4%	6,185	6	0,403
	Savarankiška prekybos pobūdžio	20,0%	66,7%	13,3%			
	Savarankiška gamybinė	17,6%	70,6%	11,8%			
	Kita savarankiška	25,4%	68,3%	6,3%			

Pastaba: Statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai paryškinti

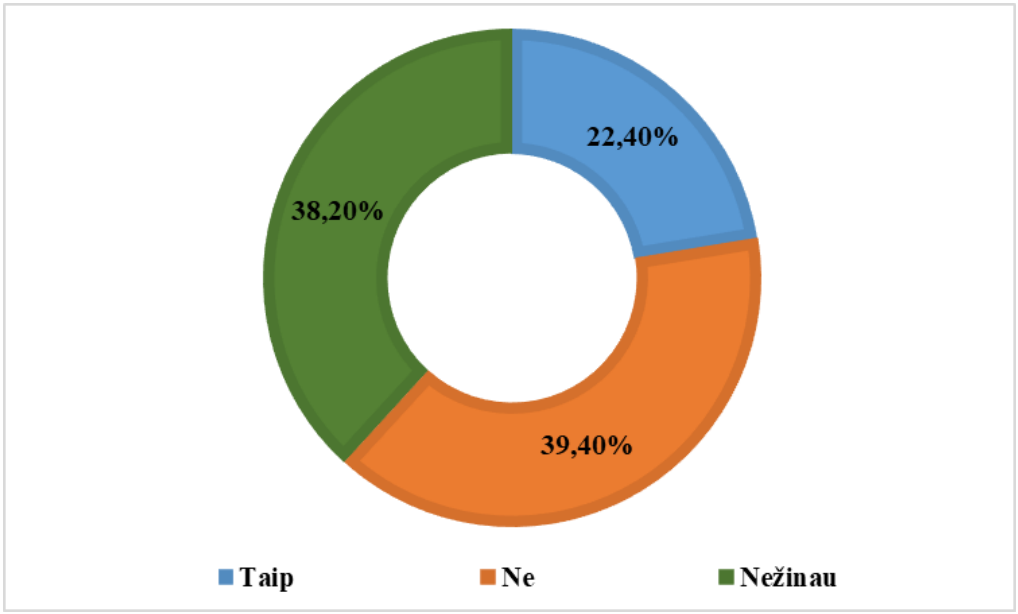
Remiantis 8 paveiksle pateiktais duomenimis matyti, kad respondentų nuomone, COVID-19 pandemija tik mažiau kaip ketvirtadalį (22 proc.) individualią veiklą vykdančių asmenų paveikė įpročius skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius ir net 39 proc. jų nesutiko su šia nuomone.

Tai daryti turėjo paskatinti COVID-19 pandemijos metu LR Ekonomikos ir inovacijų misterijos taikyta pagalbos priemonė „Subsidijos nuo COVID-19 nukentėjusiems individualią veiklą vykdantiems

asmenims“. Fizinis asmuo galėjo gauti subsidiją, jeigu vykdė individualią veiklą pagal pažymą, kuri sudarė 100 proc. gyventojų pajamų mokesčio (GPM) sumos, apskaičiuotos nuo 2019 metų individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų, bet ne mažiau kaip 100 Eur ir ne daugiau kaip 10 926 Eur.

Jeigu fizinis asmuo vykdė veiklą pagal verslo liudijimą, subsidija sudarė 100 proc. verslo liudijimo (-ų) kainos (pajamų mokesčio), sumokėtos už 2019 metų veiklos vykdymo laikotarpius, bet ne mažiau kaip 100 Eur ir ne daugiau kaip 10 926 Eur.

Jei fizinis asmuo vykdė ir individualią veiklą pagal pažymą, ir pagal verslo liudijimą, arba pakeitė vieną veiklos formą į kitą, jam galėjo būti skiriama viena subsidija, kuri galėjo sudaryti: 100 proc. gyventojų pajamų mokesčio (GPM) sumos, apskaičiuotos nuo visų 2019 metų individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų ir 100 proc. verslo liudijimo (-ų) kainos (pajamų mokesčio), sumokėtos už 2019 metų veiklos vykdymo laikotarpius, t. y. buvo sudedamas pajamų mokestis, apskaičiuotas už abi veiklos vykdymo formas.

8 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar COVID-19 pandemija paveikė individualią veiklą vykdančių asmenų įpročius skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius

Analizuojant nuomonę, ar COVID-19 pandemija paveikė individualią veiklą vykdančių asmenų įpročius skaidriau vesti apskaitą ir mokėti mokesčius pagal respondentų charakteristikas (žr. 8 lent.), buvo apskaičiuoti „Chi kvadrato“ (χ^2) testai, bei papildomai palygintos proporcijos z testų pagalba. Kaip matyti, buvo nustatyti statistiškai reikšmingi (kai $p<0,05$) skirtumai, kurie parodė, kad:

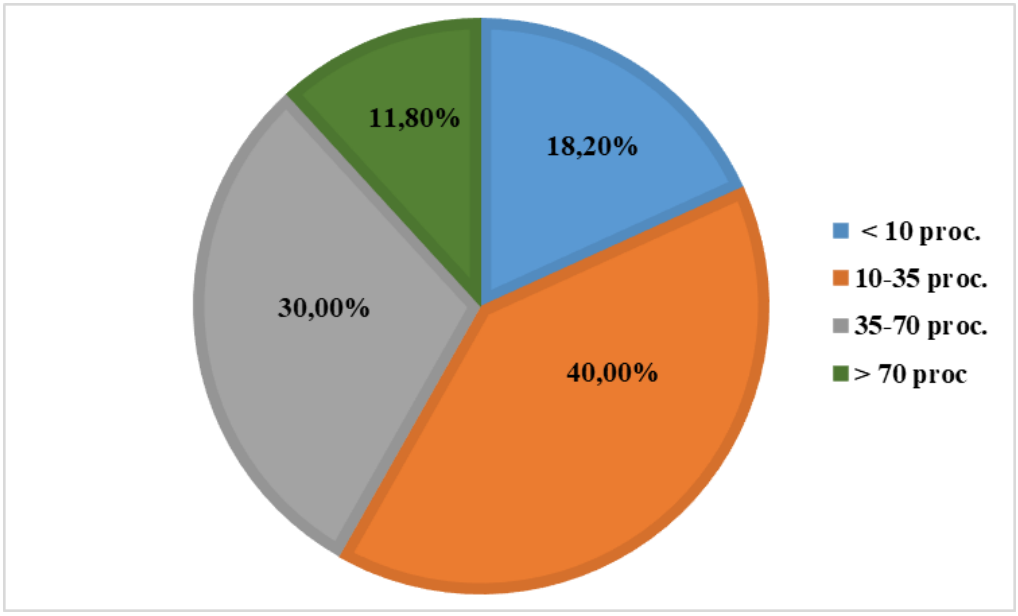
a)Ilgiau nei 10 metų individualią veiklą vykdantys asmenys reikšmingai dažniau su nuomone sutiko arba nežinojo, lyginant su asmenimis, kurie veiklą vykdo trumpesnį laiką (iki 10 m.).

8 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, ar COVID-19 pandemija paveikė individualią veiklą vykdančių asmenų įpročius skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius pagal respondentų charakteristikas

		Nuomonė, ar COVID-19 pandemija paveikė IV vykdančių asmenų įpročius skaidriau vesti apskaitą ir mokėti mokesčius			χ^2	*df*	*p*
		Taip	Ne	Nežino			
Lytis	Moteris	23,4%	38,6%	37,9%	0,710	2	0,701
	Vyras	16,0%	44,0%	40,0%			
Amžius	≤ 40 m.	26,3%	38,6%	35,1%	3,386	2	0,184
	> 41 m.	14,3%	41,1%	44,6%			
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	30,3%	33,3%	36,4%	1,579	2	0,454
	Aukštasis	20,4%	40,9%	38,7%			
Vykdomos veiklos forma	Verslo liudijimas	33,3%	27,8%	38,9%	1,779	2	0,411
	Individualios veiklos pažyma	21,1%	40,8%	38,2%			
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	33,3%	38,1%	28,6%	**10,743**	**4**	**0,030**
	1-10 m.	25,2%	39,0%	35,8%			
	> 10 m.	0,0%	**42,3%**	**57,7%**			
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	25,7%	40,5%	33,8%	5,252	6	0,512
	Savarankiška prekybos pobūdžio	33,3%	26,7%	40,0%			
	Savarankiška gamybinė	11,8%	52,9%	35,3%			
	Kita savarankiška	17,5%	38,1%	44,4%			

Pastaba: Statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai paryškinti

Vertinant respondentų nuomonę, kokia dalis, procentine išraiška, individualią veiklą vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius, matyti, kad daugiausiai respondentų (40 proc.) mano, kad tokia dalis sudaro 10-35 proc., o teigiančių kad tokia dalis neviršija 10 proc., buvo tik 18,20 proc. Tuo tarpu teigiančių, kad mokesčius mokėti vengia daugiau negu 70 proc., buvo 11,80 proc. (žr. 9 pav.)

9 pav. Pasiskirstymas pagal nuomonę, kokia dalis individualią veiklą vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius

Analizuojant nuomonę, kokia dalis individualią veiklą vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius pagal respondentų charakteristikas (žr. 9 lent.), buvo apskaičiuoti „Chi kvadrato“ (χ^2) testai, bei papildomai palygintos proporcijos z testų pagalba. Kaip matyti, buvo nustatyti statistiškai reikšmingi (kai $p<0,05$) skirtumai, kurie parodė, kad asmenų, vengiančių mokėti mokesčius, yra daugiau nei 70 proc., reikšmingai dažniau teigė iki 1 metų individualią veiklą vykdantys asmenys, lyginant su asmenimis, kurie veiklą vykdo ilgiau.

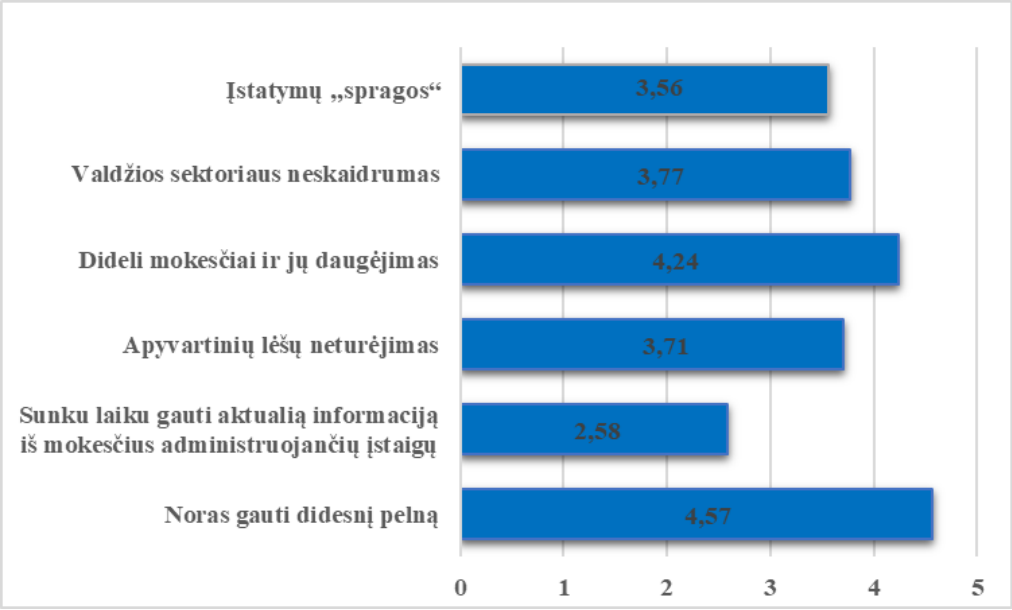
9 lentelė. Pasiskirstymas pagal nuomonę, kokia dalis individualią veiklą vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius pagal respondentų charakteristikas

		Nuomonė, kokia dalis IV vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius				χ^2	*df*	*p*
		< 10 proc.	10-35 proc.	35-70 proc.	> 70 proc.			
Lytis	Moteris	18,6%	41,4%	27,6%	12,4%	2,817	3	0,421
	Vyras	16,0%	32,0%	44,0%	8,0%			
Amžius	≤ 40 m.	14,9%	37,7%	35,1%	12,3%	5,610	3	0,132
	> 41 m.	25,0%	44,6%	19,6%	10,7%			
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	15,2%	51,5%	21,2%	12,1%	2,630	3	0,452
	Aukštasis	19,0%	37,2%	32,1%	11,7%			
Vykdomos veiklos forma	Verslo liudijimas	33,3%	22,2%	22,2%	22,2%	6,384	3	0,094
	Individualios veiklos pažyma	16,4%	42,1%	30,9%	10,5%			
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	9,5%	28,6%	33,3%	**28,6%**	**15,033**	**6**	**0,020**
	1-10 m.	16,3%	43,1%	32,5%	8,1%			
	> 10 m.	34,6%	34,6%	15,4%	15,4%			

		Nuomonė, kokia dalis IV vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius				χ^2	*df*	*p*
		< 10 proc.	10-35 proc.	35-70 proc.	> 70 proc.			
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	16,2%	35,1%	33,8%	14,9%	10,119	9	0,341
	Savarankiška prekybos pobūdžio	13,3%	60,0%	26,7%	0,0%			
	Savarankiška gamybinė	5,9%	41,2%	41,2%	11,8%			
	Kita savarankiška	25,4%	41,3%	23,8%	9,5%			

Pastaba: Statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai paryškinti

Toliau tyrime dalyvavusių respondentų buvo prašoma penkiabalėje Likerto skalėje nuo „Labai retai“ (balas 1) iki „Labai dažnai“ (balas 5) įvertinti galimas mokesčių vengimo priežastis. Analizuojant 10 paveiksle pateiktus vertinimų vidurkius matyti, kad dažniausiai mokesčių vengimo priežastimis įvardijamas noras gauti didesnį pelną ir dideli mokesčių bei jų daugėjimas, o itin retai - sunkumas laiku gauti aktualią informaciją iš mokesčius administruojančių įstaigų, įstatymų spragos bei apyvartinių lėšų trūkumas.

10 pav. Mokesčių vengimo priežasčių vertinimas

Palyginus mokesčių vengimo priežasčių vertinimą pagal respondentų charakteristikas (žr. 10 lent.) bei apskaičiavus Mann-Whitney U testus (dviejų nepriklausomų imčių atvejais) ir Kruskalio-Valio H testus (trijų ir daugiau nepriklausomų imčių atvejais), buvo nustatyti statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai, kurie parodė, kad:

a) Moterys reikšmingai dažniau laiko tokias priežastis kaip: sunku laiku gauti aktualią informaciją, apyvartinių lėšų trūkumas ir valdžios sektoriaus neskaidrumas, lyginant su vyrais.

b) Asmenys iki 40 m. reikšmingai dažniau įvardija priežastį „noras gauti didesnį pelną“ lyginant su vyresniais nei 41 m. asmenimis.

c) Norą gauti didesnį pelną reikšmingai dažniau nurodo aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys, lyginant su pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą turinčiais asmenimis,. tuo tarpu didelius mokesčius ir valdžios sektoriaus neskaidrumą reikšmingai dažnesne priežastimi laiko pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą turintys asmenys lyginant su aukštąjį išsilavinimą turinčiais asmenimis.

d) Didelius mokesčius ir jų didėjimą reikšmingai dažnesnėmis priežastimis įvardijo paslaugų ir gamybinę veiklą vykdantys asmenys, lyginant su prekybos ir kitą veiklą vykdančiais asmenimis, o valdžios sektoriaus neskaidrumą reikšmingai rečiau įvardino gamybinę veiklą vykdantys asmenys lyginant su likusias veiklas vykdančiais asmenimis.

10 lentelė. Mokesčių vengimo priežasčių vertinimas pagal respondentų charakteristikas

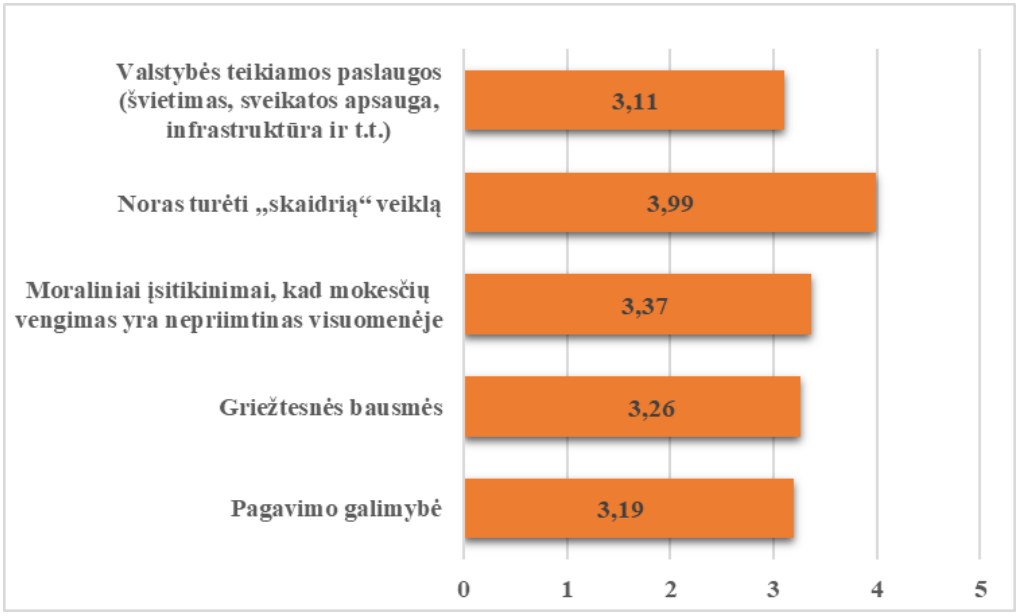
			Noras gauti didesnį pelną	Sunku laiku gauti aktualią informaciją iš mokesčius administruojančių įstaigų	Apyvartinių lėšų neturėjimas	Dideli mokesčiai ir jų daugėjimas	Valdžios sektoriaus neskaidrumas	Įstatymų „spragos“
Lytis	Moteris	*Vid.*	4,58	2,65	3,86	4,27	3,92	3,67
		SN	0,96	1,29	1,16	0,94	1,22	1,23
	Vyras	*Vid.*	4,40	2,04	2,71	3,84	2,80	3,04
		SN	1,04	1,20	1,27	1,25	1,53	1,57
	U		1 663,5	**1 232,0**	**869,5**	1 439,0	**1 035,0**	1 374,5
	p		0,363	**0,028**	**0,000**	0,100	**0,000**	0,056
Amžius	≤ 40 m.	*Vid.*	4,76	2,59	3,68	4,27	3,78	3,57
		SN	0,61	1,27	1,25	0,97	1,31	1,25
	> 41 m.	*Vid.*	4,13	2,50	3,72	4,07	3,68	3,59
		SN	1,35	1,34	1,22	1,06	1,38	1,41
	U		**2 451,5**	2 788,0	2 977,5	2 731,5	2 916,5	2 972,0
	p		**0,001**	0,587	0,868	0,233	0,706	0,708
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	*Vid.*	4,24	2,88	3,69	4,66	4,19	3,75
		SN	1,15	1,26	1,26	0,65	1,15	1,14
	Aukštasis	*Vid.*	4,63	2,49	3,69	4,10	3,64	3,54
		SN	0,91	1,29	1,24	1,04	1,35	1,34
	U		**1 840,5**	1 746,0	2 135,0	**1 487,5**	**1 661,0**	2 015,0
	p		**0,022**	0,104	0,970	**0,003**	**0,033**	0,499
Vykdomos veiklos forma	Verslo liudijimas	*Vid.*	4,67	2,44	3,53	4,33	4,00	3,61
		SN	0,84	1,50	1,37	0,91	1,28	1,38
	Individualios veiklos pažyma	*Vid.*	4,54	2,58	3,71	4,19	3,72	3,57
		SN	0,98	1,27	1,23	1,02	1,34	1,30
	U		1 290,5	1 211,5	1 175,5	1 252,5	1 187,0	1 320,0
	p		0,586	0,548	0,615	0,619	0,405	0,873
I	< 1 m.	*Vid.*	4,81	3,15	3,65	4,30	3,65	3,10

			Noras gauti didesnį pelną	Sunku laiku gauti aktualią informaciją iš mokesčius administruojančių įstaigų	Apyvartinių lėšų neturėjimas	Dideli mokesčiai ir jų daugėjimas	Valdžios sektoriaus neskaidrumas	Įstatymų „spragos“
		SN	0,87	1,42	1,42	1,26	1,42	1,45
	1-10 m.	*Vid.*	4,55	2,48	3,69	4,22	3,79	3,66
		SN	0,93	1,26	1,24	0,98	1,33	1,24
	> 10 m.	*Vid.*	4,35	2,50	3,72	4,04	3,65	3,54
		SN	1,20	1,24	1,14	0,92	1,29	1,42
	H		3,898	3,960	,009	2,629	0,503	2,744
	p		0,142	0,138	0,995	0,269	0,778	0,254
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	*Vid.*	4,53	2,75	3,80	4,43	3,90	3,67
		SN	0,98	1,25	1,06	0,82	1,21	1,23
	Savarankiška prekybos pobūdžio	*Vid.*	4,60	2,73	3,87	4,07	4,07	3,93
		SN	0,83	1,22	1,25	1,03	1,22	1,03
	Savarankiška gamybinė	*Vid.*	4,65	1,94	3,35	4,38	2,71	2,76
		SN	1,06	1,25	1,37	1,15	1,61	1,64
	Kita savarankiška	*Vid.*	4,54	2,48	3,63	3,95	3,76	3,62
		SN	0,98	1,34	1,39	1,10	1,30	1,29
	H		0,896	6,811	1,668	**8,352**	**9,488**	5,663
	p		0,826	0,078	0,644	**0,039**	**0,023**	0,129

Pastaba: Statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai paryškinti

Toliau tyrime dalyvavusių respondentų buvo prašoma penkiabalėje Likerto skalėje nuo „Labai reta“ (balas 1) iki „Labai dažna“ (balas 5) įvertinti priežastis, kurios individualią veiklą vykdančius asmenis skatina skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius. Analizuojant žemiau esančiame paveiksle pateiktus vertinimų vidurkius matyti, kad dažniausia priežastimi įvardijamas noras turėti skaidrią veiklą, neženkliai mažiau - moralinis įsitikinimas, kad mokesčių vengimas yra nepriimtinas visuomenėje bei griežtesnės bausmės, rečiausiai – valstybės teikiamos paslaugos (švietimas, sveikatos apsauga, infrastruktūra ir kt.) (žr. 11 pav.).

Asmenys, vykdantys individualią veiklą, neretai net nežino, kad mokėdami privalomo sveikatos draudimo (PSD) ir valstybinio socialinio draudimo (VSD) įmokas ligos atveju gautų ligos išmoką, taip pat motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokas, kauptų stažą pensijai ar galėtų pasinaudoti nemokamomis medicinos paslaugomis, o nemokant įmokų neįgyjamas stažas bei nepriklauso socialinės garantijos.

11 pav. Priežasčių, skatinančių skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius, vertinimas

Priežasčių, skatinančių skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius, vertinimas pagal respondentų charakteristikas pateiktas 11 lentelėje. Apskaičiavus Mann-Whitney U testus (dviejų nepriklausomų imčių atvejais) ir Kruskalio-Valio H testus (trijų ir daugiau nepriklausomų imčių atvejais), buvo nustatyti statistiškai reikšmingi (kai $p<0,05$) skirtumai, kurie parodė, kad:

a) Moralinius įsitikinimus reikšmingai dažnesne priežastimi įvardijo aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys, lyginant su pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą turinčiais asmenimis.

b) Valstybės teikiamas paslaugas reikšmingai dažnesne priežastimi įvardino prekybos veiklą vykdantys asmenys, lyginant su kitų veiklų vykdytojais.

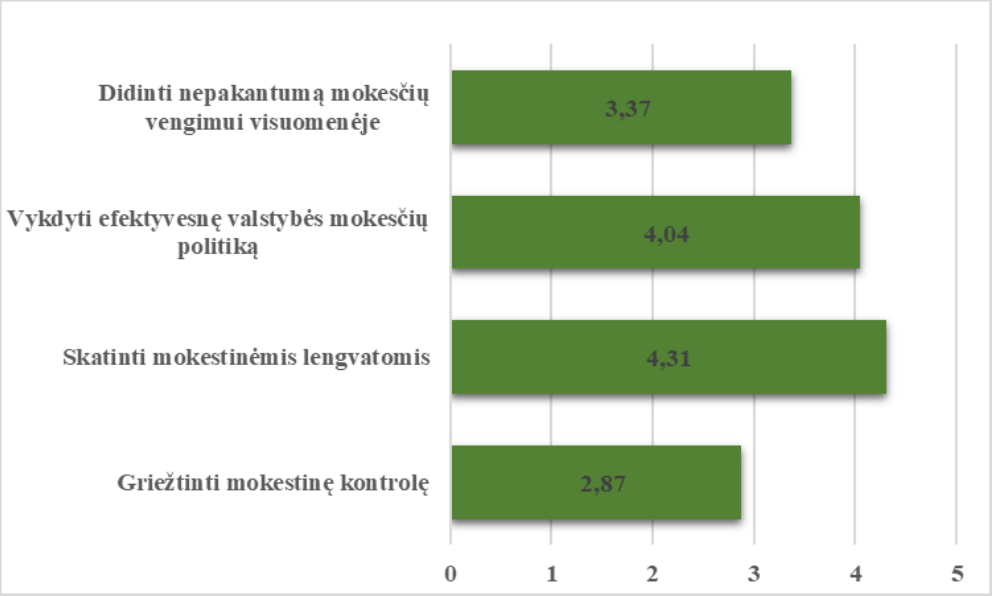
11 lentelė. Priežasčių, skatinančių skaidriai vesti apskaitą ir mokėti mokesčius, vertinimas pagal respondentų charakteristikas

			Pagavimo galimybė	Griežtesnės bausmės	Moraliniai įsitikinimai, kad mokesčių vengimas yra nepriimtinas visuomenėje	Noras turėti „skaidrią“ veiklą	Valstybės teikiamos paslaugos (švietimas, sveikatos apsauga, infrastruktūra ir t.t.)
Lytis	Moteris	*Vid.*	3,18	3,25	3,36	3,96	3,17
		SN	1,35	1,32	1,43	1,28	1,36
	Vyras	*Vid.*	3,24	3,28	3,44	4,24	2,88
		SN	1,42	1,24	1,56	1,16	1,45
	U		1 741,5	1 784,0	1 716,0	1 592,5	1 606,0
	p		0,749	0,897	0,743	0,317	0,352
Amžius	≤ 40 m.	*Vid.*	3,32	3,35	3,35	4,03	3,16
		SN	1,31	1,28	1,42	1,26	1,36
	> 41 m.	*Vid.*	2,93	3,05	3,44	3,95	3,05
		SN	1,44	1,35	1,50	1,30	1,42

			Pagavimo galimybė	Griežtesnės bausmės	Moraliniai įsitikinimai, kad mokesčių vengimas yra nepriimtinas visuomenėje	Noras turėti „skaidrią“ veiklą	Valstybės teikiamos paslaugos (švietimas, sveikatos apsauga, infrastruktūra ir t.t.)
	U		2 718,0	2 813,5	2 974,0	3 029,0	3 056,5
	p		0,107	0,197	0,643	0,699	0,646
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	*Vid.*	3,09	3,24	2,84	3,75	3,30
		SN	1,38	1,30	1,44	1,30	1,24
	Aukštasis	*Vid.*	3,21	3,26	3,50	4,06	3,08
		SN	1,36	1,31	1,42	1,26	1,41
	U		2 151,0	2 250,0	**1 617,5**	1 886,5	2 048,5
	p		0,658	0,966	**0,020**	0,182	0,392
Vykdomos veiklos forma	Verslo liudijimas	*Vid.*	3,28	3,17	3,11	3,67	2,89
		SN	1,36	1,38	1,49	1,46	1,49
	Individualios veiklos pažyma	*Vid.*	3,18	3,26	3,41	4,04	3,15
		SN	1,36	1,30	1,44	1,24	1,37
	U		1 309,5	1 319,5	1 195,0	1 193,5	1 208,0
	p		0,761	0,800	0,414	0,359	0,407
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	*Vid.*	3,81	3,52	3,32	4,15	3,38
		SN	1,29	1,29	1,57	1,27	1,40
	1-10 m.	*Vid.*	3,07	3,22	3,41	4,02	3,15
		SN	1,33	1,30	1,42	1,26	1,33
	> 10 m.	*Vid.*	3,23	3,19	3,23	3,77	2,81
		SN	1,45	1,36	1,50	1,31	1,58
	H		5,339	1,111	0,330	1,517	2,010
	p		0,069	0,574	0,848	0,468	0,366
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	*Vid.*	3,20	3,23	3,14	3,92	3,16
		SN	1,27	1,19	1,42	1,32	1,26
	Savarankiška prekybos pobūdžio	*Vid.*	3,27	3,53	3,20	3,80	3,60
		SN	1,39	1,41	1,32	1,47	1,18
	Savarankiška gamybinė	*Vid.*	3,29	3,53	3,24	4,41	2,29
		SN	1,40	1,37	1,44	,87	1,26
	Kita savarankiška	*Vid.*	3,13	3,14	3,73	4,02	3,19
		SN	1,48	1,41	1,47	1,25	1,52
	H		0,342	2,160	7,055	1,843	**8,228**
	p		0,952	0,540	0,070	0,606	**0,042**

Pastaba: Statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai paryškinti

Tyrime dalyvavusių respondentų buvo prašoma penkiabalėje Likerto skalėje nuo „Visiškai neefektyvu“ (balas 1) iki „Labai efektyvu“ (balas 5) įvertinti pasiūlymus mokesčių administratoriams ir teisės aktų leidėjams. Analizuojant 11 paveiksle pateiktus vertinimų vidurkius matyti, kad efektyviausiais pasiūlymais laikomas mokestinių lengvatų skatinimas ir efektyvesnė valstybės mokesčių politika, mažiausiai efektyvi – griežtesnė mokestinė kontrolė.

12 pav. Pasiūlymų mokesčių administratoriams ir teisės aktų leidėjams vertinimas

Pasiūlymų mokesčių administratoriams ir teisės aktų leidėjams vertinimas pagal respondentų charakteristikas pateiktas 12 lentelėje.

12 lentelė. Pasiūlymų mokesčių administratoriams ir teisės aktų leidėjams vertinimas pagal respondentų charakteristikas

			Griežtinti mokestinę kontrolę	Skatinti mokestinėmis lengvatomis	Vykdyti efektyvesnę valstybės mokesčių politiką	Didinti nepakantumą mokesčių vengimui visuomenėje
Lytis	Moteris	*Vid.*	2,86	4,34	4,08	3,35
		SN	1,36	0,96	1,00	1,41
	Vyras	*Vid.*	3,04	4,13	3,83	3,42
		SN	1,43	1,23	1,40	1,41
	U		1 552,5	1 633,0	1 660,5	1 690,5
	p		0,584	0,584	0,704	0,861
Amžius	≤ 40 m.	*Vid.*	2,98	4,27	4,04	3,25
		SN	1,38	0,98	1,06	1,44
	> 41 m.	*Vid.*	2,70	4,38	4,05	3,60
		SN	1,33	1,04	1,07	1,30
	U		2 758,5	2 905,5	3 150,5	2 694,0
	p		0,190	0,327	0,962	0,149
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	*Vid.*	2,34	4,44	3,97	3,13
		SN	1,23	0,76	1,12	1,26
	Aukštasis	*Vid.*	3,01	4,28	4,07	3,42
		SN	1,37	1,05	1,05	1,43
	U		**1 568,0**	2 117,5	2 088,5	1 834,5
	p		**0,011**	0,734	0,659	0,223
	Verslo liudijimas	*Vid.*	2,72	4,83	4,11	3,50
		SN	1,41	0,38	1,13	1,34

			Griežtinti mokestinę kontrolę	Skatinti mokestinėmis lengvatomis	Vykdyti efektyvesnę valstybės mokesčių politiką	Didinti nepakantumą mokesčių vengimui visuomenėje
Vykdomos veiklos forma	Individualios veiklos pažyma	*Vid.*	2,91	4,25	4,04	3,35
		SN	1,36	1,03	1,06	1,41
	U		1 260,0	**948,0**	1 281,0	1 278,0
	p		0,634	**0,017**	0,673	0,703
Individualios veiklos vykdymo trukmė	< 1 m.	*Vid.*	3,05	4,48	4,57	3,15
		SN	1,56	1,03	0,87	1,60
	1-10 m.	*Vid.*	2,93	4,26	4,03	3,47
		SN	1,34	1,03	1,06	1,39
	> 10 m.	*Vid.*	2,58	4,38	3,69	3,04
		SN	1,33	0,80	1,09	1,31
	H		1,606	1,640	**10,637**	2,557
	p		0,448	0,440	**0,005**	0,279
Vykdomos individualios veiklos rūšis	Savarankiška paslaugų pobūdžio	*Vid.*	2,92	4,56	4,07	3,35
		SN	1,29	0,73	0,99	1,31
	Savarankiška prekybos pobūdžio	*Vid.*	3,13	4,60	4,07	3,60
		SN	1,19	0,74	0,88	1,40
	Savarankiška gamybinė	*Vid.*	3,06	4,00	3,82	2,65
		SN	1,78	1,17	1,42	1,58
	Kita savarankiška	*Vid.*	2,73	4,02	4,06	3,49
		SN	1,38	1,18	1,09	1,42
	H		1,723	**10,458**	0,204	5,114
	p		0,632	**0,015**	0,977	0,164

Pastaba: Statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai paryškinti

Apskaičiavus Mann-Whitney U testus (dviejų nepriklausomų imčių atvejais) ir Kruskalio-Valio H testus (trijų ir daugiau nepriklausomų imčių atvejais), buvo nustatyti statistiškai reikšmingi (kai p<0,05) skirtumai, kurie parodė, kad:

a) Mokestinės kontrolės griežtinimą reikšmingai efektyvesniu laiko aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys, lyginant su pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą turinčiais asmenimis.

b) Mokestinių lengvatų skatinimą reikšmingai efektyvesne priemone laiko asmenys, vykdantys individualią veiklą su verslo liudijimu, lyginant su asmenimis, kurie veiklą vykdo pagal individualios veiklos pažymą.

c) Efektyvesnės valstybės mokesčių politikos vykdymą reikšmingai efektyvesniu laiko iki 1 metų veiklą vykdantys asmenys, lyginant su ilgiau veiklą vykdančiais asmenimis.

d) Mokestinių lengvatų skatinimą reikšmingai efektyvesniu laiko savarankiškas paslaugų ir prekybos veiklas vykdantys asmenys, lyginant su asmenimis, kurie vykdo savarankišką gamybinę ar kitą veiklą.

Atsižvelgiant į šiame skyriuje analizuojamus anketinės apklausos rezultatus, galima teigti, jog tik iš dalies pasitvirtina magistrinio darbo įvade iškelta hipotezė: turinčių aukštąjį išsilavinimą ir ilgiau negu 1 (vienerius) metus individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralė yra aukštesnė, negu turinčių pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą ir individualią veiklą vykdančių trumpiau negu 1 (vienerius) metus asmenų. Nors atliekant anketinės apklausos rezultatų analizę ir pritaikius neparametrinius Mann-Whitney U ir Kruskalio-Valio H testus buvo nustatyta, kad daugiau nei 70 procentų tyrime dalyvavusių asmenų yra linkę vengti mokėti individualios veiklos mokesčius, tačiau dažniausiai tai pradinį arba vidurinį išsilavinimą ir jaunesni kaip 40 metų amžiaus asmenys. Todėl galima teigti, kad individualią veiklą vykdančių asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, mokesčių moralė yra aukštesnė.

IŠVADOS

1. Išanalizavus teorinius aspektus nustatyta, kad individuali veikla - savarankiška veikla, kuria versdamasis fizinis asmuo siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį, neatsižvelgiant į tai ar ši veikla pelninga ar nepelninga. Šiai veiklai būdingi šie požymiai:

➢ Savarankiškumas. Fizinio asmens veikla yra savarankiška, kai jo santykiuose su kita sandorio šalimi nėra būdingų darbo santykiams požymių (susitarimo dėl darbo apmokėjimo, darbo vietos ir funkcijų, darbo drausmės, atostogų ir pan.), asmuo pats sprendžia su savo veikla susijusius klausimus, pats dengia savo išlaidas, susijusias su veiklos vykdymu ir kt.

➢ Tęstinumas. Kad fizinis asmuo būtų laikomas vykdančiu individualią veiklą, jo sudaromiems sandoriams turi būti būdingas tam tikras tęstinumas, taip pat motyvas ir galimybės sandorius sudaryti ir ateityje. Tik išimtiniais atvejais, nesant tęstinumui, iš tam tikrų aplinkybių (pvz. naudos dydis ir tai, kokią asmens pajamų dalį sudaro ši nauda; taip pat su naudos gavimu susijusios sąnaudos) galima daryti išvadas, kad asmuo vykdė individualią veiklą.

2. Apibendrinus mokslinėje literatūroje ir teisės aktuose pateiktą individualios veiklos apmokestinimo sistemą ir jos kontrolės elementus, matyti, jog toks reguliavimas yra glaudžiai susijęs su individualios veiklos (kaip atitinkamos veiklos formos) ypatumais. Taigi, individualios veiklos apmokestinimas ir su tuo susiję kontrolės elementai yra tiesiogiai nukreipti į siekį sudaryti tokias sąlygas, jog individualią veiklą vykdantis asmuo turėtų galimybę kiek įmanoma platesniu mastu panaudoti savo savarankiškumą ir tokiu būdu planuoti savo pajamas, išlaidas, veiklos intensyvumą. Kartu turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog kiekvienu atveju turi būti siekiama garantuoti objektyvų ir skaidrų mokestinių prievolių įvykdymą.

3. Identifikuojant individualios veiklos mokesčių vengimo priežastis matyti, jog egzistuoja daugybė priežasčių, dėl kurių individualią veiklą vykdantis asmuo gali siekti išvengti mokestinių prievolių vykdymo (pavyzdžiui, siekdamas gauti kiek įmanoma didesnį pelną, norėdamas panaudoti gautas sumas apyvartinėms lėšoms ir pan.). Tokios priežastys daugeliu atvejų priklauso ne tik nuo paties asmens.

Svarbu paminėti, jog ne kiekvienas mokesčių valdymo instrumentas gali būti laikomas mokesčių išvengimu. Tam tikrais atvejais mokesčių valdymo priemonės gali būti laikomos paprasčiausiu mokesčių planavimu, o tai reiškia, kad tokiu būdu kai kurios priemonės gali būti laikomos visiškai teisėtomis ir pagrįstomis.

4. Atlikus anketinės apklausos tyrimo rezultatų analizę nustatyta, kad dažniausiai individualią veiklą vykdantys asmenys susiduria su tokiomis problemomis, kaip dažni mokesčių politikos ir administravimo pokyčiai bei informacijos apie teisės aktų, skaičiavimo metodikų ir privalomų užpildyti dokumentų formų pasikeitimus, trūkumas.

5. Nustatyta, kad daugiau nei 70 procentų tyrime dalyvavusių asmenų yra linkę vengti mokėti individualios veiklos mokesčius. Tai dažniausiai pradinį arba vidurinį išsilavinimą ir jaunesni kaip 40 metų amžiaus asmenys. Kaip vengimo priežastys dažniausiai nurodomos yra noras gauti didesnį pelną ir dideli mokesčiai bei jų padaugėjimas. Nustatyta, kad individualią veiklą vykdančius asmenis skatina mokėti mokesčius noras turėti skaidrią veiklą bei moralinis įsitikinimas, kad mokesčių vengimas yra nepriimtinas visuomenėje.

MAKROLYGMENS REKOMENDACIJOS

1. Vykdyti atsakingesnę fiskalinę politiką, t.y. gerinti atsakingų valdžios institucijų veiklą.
2. Tobulinti mokesčių sistemą.
3. Vengti staigių mokesčių politikos pokyčių, didinti mokesčių sistemos prognozuotumą.

MIKROLYGMENS REKOMENDACIJOS

1. Užtikrinti nešališką, pagarbų požiūrį į mokesčių mokėtojus.
2. Padaryti mokesčių mokėjimą lengvesnį, paprastesnį ir aiškesnį.
3. Dažniau organizuoti mokesčių kvitų loteriją.

LITERATŪRA

1. Autor, D., Dorn, D., Katz, L. F., Patterson, C., & Van Reenen, J. (2017). Concentrating on the fall of the labor share. American Economic Review, 107 (5), 180–85.
2. Autor, D., Dorn, D., Katz, L. F., Patterson, C., & Van Reenen, J. (2019). The fall of the labor share and the rise of superstar firms. NBER Working Paper 23396.
3. Birškytė, L., (2014) The Impact of Trust in Government on Tax Paying Behavior on Nonfarm Sole Proprietors. Economic Sciences, 61 (1).
4. Bø E. E., Slemrod J., Thorsesen T. O. (2014). Taxes on the internet: deterrence effects of public disclosure. *Am. Econ. J. Econ. Policy* 7 36–62. 10.1257/pol.20130330
5. Bradford B., Huq A., Jackson J., Roberts B. (2014). What price fairness when security is at stake? Police legitimacy in South Africa. *Regul. Gov.* 8 246–268. 10.1111/rego.12012
6. Bridgman, B. (2018). Is labor's loss capital's gain? gross versus net labor shares. Macroeconomic Dynamics, 22 (8), 2070–2087.
7. Casal S., Mittone L. (2016). Social esteem versus social stigma: the role of anonymity in an income reporting game. *J. Econ. Behav. Organ.* 124 55–66. 10.1016/j.jebo.2015.09.014
8. Castro L., Scartascini C. (2013). Tax compliance and enforcement in the pampas. evidence from a field experiment. *J. Econ. Behav. Organ.* 116 65–82. 10.1016/j.jebo.2015.04.002
9. Daude C., Gutierrez H., Melguizo A. 2012: What Drives Tax Morale? OECD Development Center, Working Paper No. 315.
10. Dao, M.C., D. M. K. Z. L. W. (2018). Why Is Labor Receiving a Smaller Share of Global Income? Theory and Empirical Evidence. Technical report, IMF Working Papers 17/169.
11. Diržytė A., Patapas A., (2018). Šešėlinė ekonomika Lietuvoje: gyventojų požiūris ir elgsena, Viešoji politika ir administravimas Nr. 2, p. 240-254.
12. Elsby, M. W., Hobijn, B., & Şahin, A. (2013). The decline of the us labor share. Brookings Papers on Economic Activity, 2013 (2), 1–63.
13. Gachet, I., Grijalva, D., Ponce, P., & Uribe-Teran, C. (2018). Ecuador's Income Tax Dataset (2001-2017): Methodology and Income Distribution Analysis. USFQ Working Paper.
14. Gangl K., Muehlbacher S., de Groot M., Goslinga S., Hofmann E., Kogler C., et al. (2013). How can i help you?" Perceived service orientation of tax authorities and tax compliance. *FinanzArchiv* 69 487–510. 10.1002/hpm.2300
15. Guerriero, M. (2019). The labor share of income around the world: Evidence from a panel dataset.

16. Hartl B., Hofmann E., Gangl K., Hartner-Tiefenthaler M., Kirchler E. (2015). Does the sole description of a tax authority affect tax evasion? The impact of described coercive and legitimate power. *PLoS One* 10:e0123355. 10.1371/journal.pone.0123355
17. Hofmann E., Gangl K., Kirchler E., Stark J. (2014). Enhancing tax compliance through coercive and legitimate power of authorities. *Law Policy* 36 290–313. 10.1111/lapo.12021
18. Hurst, E., Li, G., & Pugsley, B. (2014). Are household surveys like tax forms? evidence from income underreporting of the self-employed. Review of economics and statistics, 96 (1), 19–33.
19. ILO Department of Statistics (2019). The global labour income share and distribution.
20. Jackson J., Bradford B., Hough M., Myhill A., Quinton P., Tyler T. R. (2012). Why do people comply with the law? Legitimacy and the influence of legal institutions. *Br. J. Criminol.* 52 1051–1071. 10.1093/bjc/azs032
21. Karabarbounis, L. & Neiman, B. (2014). The Global Decline of the Labor Share. The Quarterly Journal of Economics, 129 (1), 61–103.
22. Kardelis, K. (2017). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
23. Kogler C., Batrancea L., Nichita A., Pantya J., Belianin A., Kirchler E. (2013). Trust and power as determinants of tax compliance: testing the assumptions of the slippery slope framework in Austria, Hungary, Romania and Russia. *J. Econ. Psychol.* 34 169–180. 10.1016/j.joep.2012.09.010
24. Koh, D., Santaeulalia-Llopis, R., & Zheng, Y. (2016). Labor share decline and intellectual property products capital. Available at SSRN 2546974.
25. Kuokštis, V., & Bakutis, R. (2017). Mokestinės moralės reikšmė, situacija Lietuvoje ir būdai ją pagerinti. In *Pasitikėjimas valstybe: prielaidos iššūkiai, sprendimai/Romualdas Bakutis, Donatas Dranseika, Liutauras Gudžinskas, Vytautas Kuokštis, Kristina Malūkaitė, Vitalis Nakrošis* (pp. 183-230). Vilniaus universiteto leidykla.
26. Luobikienė, I. (2006). Sociologinių tyrimų metodologija: mokomoji knyga. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
27. Luttmer E. F. P., Singhal M. (2014). Tax morale. *J. Econ. Perspect.* 28 149–168.
28. Mućk, J., McAdam, P., & Growiec, J. (2018). Will the âtrueâ labor share stand up? an applied survey on labor share measures. Journal of Economic Surveys, 32 (4), 961–984.
29. Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] (2013). *Co-operative Compliance: A Framework. From Enhanced Relationship to Co-operative Compliance.* Paris: OECD Publishing, 10.1787/9789264200852-en
30. Rodriguez, F. & Jayadev, A. (2010). The declining labor share of income. Journal of Globalization and Development, 3 (2), 1–18.

31. Rognlie, M. (2016). Deciphering the fall and rise in the net capital share: accumulation or scarcity? Brookings papers on economic activity, 2015 (1), 1–69.
32. Rutkauskas, V., Ivaškaitė-Tamošiūnė, V. (2015). Vengimas mokėti mokesčius ir jo vertinimas Baltijos šalyse. *Pinigų studijos*, 2, 74-86.
33. Schreier M. (2012). *Qualitative Content Analysis in Practice.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
34. Simone L. D., Sansing R. C., Seidman J. K. (2013). When are enhanced relationship tax compliance programs mutually beneficial? *Acc. Rev.* 88 1971–1991. 10.2308/accr-50525
35. Smith, M., Yagan, D., Zidar, O. M., & Zwick, E. (2019). Capitalists in the twenty-first century. Technical report, National Bureau of Economic Research.
36. Tamaševičius, V. (2015). Tyrimų metodai. Vilnius: VU leidykla.
37. Žukovskis J., Savickienė A., Marks-Bielska R. (2012) Savarankiškos veiklos galimybės Lietuvoje: teisinės prielaidos ir valstybės ekonominis reguliavimas. Kaunas, Nr. 3 (27), p. 127-134.- ISSN 1648-9098.

Gardziulevičienė A. (2021). Individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralės vertinimas (magistro baigiamasis darbas). Vadovė doc. dr. L. Birškytė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe atlikus mokslinės literatūros, teisės aktų bei anketinės apklausos rezultatų analizę vertinama individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralė. Be įvado, išvadų ir pasiūlymų baigiamasis darbas susideda iš trijų dalių. Pirmoje darbo dalyje pateikiama individualios veiklos samprata bei požymiai, aptariamas jos apmokestinimas ir kontrolė, pateikiamos individualios veiklos mokesčių vengimo priežastys ir vengimą aiškinantys modeliai. Antroje dalyje aptariama atliekamo tyrimo metodologija, pasirinktas anketinės apklausos metodas. Trečioje dalyje analizuojami anketinės apklausos metu surinkti duomenys, kurių pagrindu yra suformuojamos išvados bei pateikiamos makrolygmens ir mikrolygmens rekomendacijos.

Pagrindiniai žodžiai: individuali veikla, mokesčiai, mokesčių vengimas, mokesčių moralė.

Gardziulevičienė A. (2021). Assessment of the Tax Morale of Self-Employed Persons (Master's thesis). Supervisor: Associate Professor dr. L. Birškytė. Vilnius: Mykolas Romeris University

ANNOTATION

After analysing the scientific literature, legal acts and the results of the questionnaire survey, the tax morale of self-employed persons is assessed in this master's thesis. In addition to the introduction, conclusions and suggestions, the thesis consists of three parts. The first part of the work presents the concept and features of self-employment, discuses its taxation and control, establishes the reasons for self-employment tax evasion and models explaining the evasion. The second part discusses the methodology of the research and the chosen questionnaire method. The third part analyses the data collected during the questionnaire, on the basis of which conclusions are formed and recommendations at the macro and micro levels are provided.

Keywords: self-employment, taxes, tax evasion, tax morale.

Gardziulevičienė A. (2021). Individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralės vertinimas (magistro baigiamasis darbas). Vadovė doc. dr. L. Birškytė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

SANTRAUKA

Individualios veiklos apmokestinimas ir su tuo susiję kontrolės elementai yra tiesiogiai nukreipti į siekį sudaryti tokias sąlygas, jog individualią veiklą vykdantis asmuo turėtų galimybę kiek įmanoma platesniu mastu panaudoti savo savarankiškumą ir tokiu būdu planuoti savo pajamas, išlaidas, veiklos intensyvumą. Kartu turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog kiekvienu atveju turi būti siekiama garantuoti objektyvų ir skaidrų mokestinių prievolių įvykdymą.

Darbo objektas - individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralė. Baigiamojo darbo tikslas – įvertinti individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralę. Tikslui pasiekti, darbe iškelti keturi uždaviniai: 1) išanalizuoti individualios veiklos sampratą, požymius, apmokestinimą ir kontrolę teoriniu aspektu; 2) identifikuoti individualios veiklos mokesčių vengimo priežastis; 3) nustatyti individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralę nulemiančius veiksnius; 4) įvertinti ryšius tarp individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralę nulemiančių veiksnių.

Darbe naudoti tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir sisteminimas, teisės aktų analizė, statistinių duomenų analizė, teisės aktų analizė, atliktos anketinės apklausos rezultatų analizė naudojant SPSS programą (versija 20), duomenų interpretavimas ir aprašymas, grafinis duomenų vaizdavimas.

Tyrime „Individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralės vertinimas“ dalyvavo 171 fizinis asmuo, vykdantis individualią veiklą. Apklausa buvo vykdoma nuo 2021 m. lapkričio 01 d. iki gruodžio 01 d. internetu.

Išanalizavus teorinius aspektus nustatyta, kad egzistuoja daugybė priežasčių, dėl kurių individualią veiklą vykdantis asmuo gali siekti išvengti mokestinių prievolių vykdymo, pavyzdžiui, siekdamas gauti kiek įmanoma didesnį pelną, norėdamas panaudoti gautas sumas apyvartinėms lėšoms ir pan. Tokios priežastys daugeliu atvejų priklauso ne tik nuo paties asmens, bet ir nuo to, kokioje konkrečioje srityje yra vykdoma pati individuali veikla.

Atlikus anketinės apklausos tyrimo rezultatus nustatyta, kad dažniausiai individualią veiklą vykdantys asmenys susiduria su tokiomis problemomis, kaip dažni mokesčių politikos ir administravimo pokyčiai bei informacijos apie teisės aktų, skaičiavimo metodikų ir privalomų užpildyti dokumentų formų pasikeitimus, trūkumas. Nustatyta, kad daugiau nei 70 procentų tyrime dalyvavusių asmenų yra linkę vengti mokesčių, susijusių su individualia veikla. Kaip vengimo priežastys dažniausiai nurodomos yra noras gauti didesnį pelną ir dideli mokesčiai bei jų padaugėjimas. Nustatyta, kad individualią veiklą vykdančius asmenis skatina mokėti mokesčius noras turėti skaidrią veiklą bei moralinis įsitikinimas, kad mokesčių vengimas yra nepriimtinas visuomenėje.

Gardziulevičienė A. (2021). Assessment of the Tax Morale of Self-Employed Persons (Master's thesis). Supervisor: Associate Professor dr. L. Birškytė. Vilnius: Mykolas Romeris University

SUMMARY

The taxation of individual activities of the self-employed and the related control elements are directly aimed at creating such conditions that a person performing individual activities would have the opportunity to use his/her independence as much as possible and thus plan his/her income, expenses and activity intensity. At the same time, it must be borne in mind that the aim must be to guarantee the objective and transparent fulfilment of tax obligations in each case.

The object of the thesis is the tax morale of self-employed persons. The goal of the thesis is to evaluate the tax morality of self-employed persons. To achieve the goal, four tasks were set in the work: 1) to analyse the concept, signs, taxation and control of self-employment in a theoretical aspect; 2) to identify the reasons for evasion of taxes in self-employment; 3) to identify factors determining tax morality of self-employed persons; 4) to evaluate the relationship between factors determining tax morality of self-employed persons.

Study methods used in the work: analysis and systematization of scientific literature, analysis of legislation, analysis of statistical data, analysis of legislation, analysis of the results of the questionnaire survey carried out using the SPSS program (version 20), interpretation and description of data, graphic representation of data.

The study "Evaluation of tax morality of self-employed persons" involved 171 natural self-employed persons. The survey has been conducted online from 1 November to 1 December 2021.

Analysis of the theoretical aspects found that there are many reasons why a self-employed may seek to evade tax obligations, for example, to obtain as much profit as possible, to use the amounts received for working capital, etc. Such reasons in most cases depend not only on the person, but also on the specific area in which self-employment is carried out.

The study results of the questionnaire survey showed that most often self-employed persons face such problems as frequent changes in tax policy and administration and lack of information on changes in legislation, calculation methodologies and mandatory document forms. More than 70 percent of surveyed person were found to be tended to evade taxes related to self-employment. As the reasons for evasion most often indicated are the desire for larger profit and high taxes as well as their increase. It has been established that self-employed persons are motivated to pay taxes by the desire to be transparent and by the moral conviction that tax evasion is unacceptable in society.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. INDIVIDUALIOS VEIKLOS PAGAL PAŽYMĄ IR VERSLO LIUDIJIMO PALYGINIMAS

	Individuali veikla pagal pažymą	Individuali veikla pagal verslo liudijimą
Veiklos pradžia	Galima pradėti vykdyti nuo teisingai užpildyto prašymo pateikimo dienos	Galima pradėti vykdyti tik gavus, išduodamas ne vėliau kaip per 4 darbo dienas nuo prašymo pateikimo dienos
Galimos vykdyti veiklos	Galima vykdyti bet kokią įstatymų nedraudžiamą veiklą, išskyrus veiklą, kurią galima vykdyti tik sudarius darbo sutartį ar įsteigus įmonę	Ribotas veiklų sąrašas[1]
Trukmė	Neterminuota	Trukmė nurodoma prašyme (maksimali - 1 kalendoriniai metai; minimali: prekybai - 1 diena, paslaugoms bei gamybai - 5 pasirinktos dienos). Verslo liudijimą galima pratęsti
Pagrindiniai apribojimai	Galimos visos veiklos, išskyrus tas, kurioms vykdyti būtina steigti įmonę	• Per metus gauti 45000 Eur viršijančių pajamų; • negalima teikti paslaugų įmonei, parduoti prekių kai veiklos sutampa; • iš įmonių, nevykdančių analogiškos, kaip verslo liudijime, nurodytos veiklos, per metus galima gauti ne daugiau kaip 4 500 Eur sumą; • įsigijus prekybos verslo liudijimą per metus iš įmonių ir / ar kitų individualią veiklą vykdančių gyventojų galima gauti ne daugiau kaip 4 500 Eur sumą
Asmenys, galintys dalyvauti veikloje	• Įregistravęs veiklą gyventojas; • įdarbinti asmenys; • paslaugas pagal paslaugų sutartį teikiantys asmenys; • keli asmenys sudarę jungtinės veiklos (partnerystės sutartį)	Verslo liudijimą įsigijęs gyventojas ir tik vienas iš šių šeimos narių: sutuoktinis, tėvas, motina, vaikas nuo 14 metų, globojamasis, globėjas (rūpintojas)
Veiklos nutraukimas	Nutraukiama pagal pateiktą prašymą	Nutraukiama pagal pateiktą prašymą

[1] https://www.vmi.lt/evmi/documents/20142/391020/VEIKLU%2C_KURIOMIS_GALI_BUTI_VERCIAMASI_TURINT_VERSLO_LIUDIJIMA%2C_KLASIFIKATORIUS_NUO_2012-01-01.DOC/331bbe70-c071-df90-8327-b1ec2cdc9e95?t=1543480153090

2 PRIEDAS. ANKETA

Gerb. respondente,

Esu Mykolo Romerio universiteto, viešojo valdymo ir verslo fakulteto, finansų valdymo studijų programos studentė. Atlieku tyrimą magistro baigiamajame darbe „*Individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių moralės vertinimas*“.

Anketa yra anoniminė, todėl vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Anketos pildymas užtruks ne daugiau kaip 5 minutes. Prie kiekvieno klausimo pasirinkite tik vieną Jums tinkantį variantą, jeigu nenurodyta kitaip, ir jį pažymėkite.

1. Jūsų lytis

- ☐ Moteris
- ☐ Vyras

2. Jūsų amžius:

- ☐ < 25 m.
- ☐ 25-40 m.
- ☐ 41-60 m.
- ☐ > 61 m.

3. Jūsų išsilavinimas:

- ☐ Pagrindinis
- ☐ Vidurinis
- ☐ Vidurinis su profesine kvalifikacija
- ☐ Aukštasis neuniversitetinis
- ☐ Aukštasis universitetinis

4. Veiklą vykdote įsigiję:

- ☐ Verslo liudijimą
- ☐ Individualios veiklos pažymą

5. Kiek laiko užsiimate individualia veikla?

- ☐ < 1 m.
- ☐ 1-10 m.
- ☐ > 10 m.

6. Kokios rūšies individualią veiklą vykdote?

- ☐ Savarankiška paslaugų pobūdžio veikla (kirpyklų ir kitų grožio salonų veikla, kitas, niekur kitur nepriskirtas, keleivinis sausumos transportas, gyvenamosios paskirties patalpų nuoma, statybos baigimas ir apdaila, variklinių transporto priemonių techninė priežiūra ir remontas ir t.t.)

- ☐ Savarankiška prekybos pobūdžio veikla (prekyba tik ne maisto produktais, mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą, kita mažmeninė prekyba nespecializuotose parduotuvėse ir t.t.)
- ☐ Savarankiška gamybinė veikla (taikomosios dailės ir vaizduojamojo meno dirbinių gamyba, drabužių, išskyrus kailinius drabužius, siuvimas (gamyba), baldų gamyba, kino filmų, vaizdo filmų ir televizijos programų gamyba ir t.t.)
- ☐ Kita savarankiška veikla (sporto, atlikėjo, kūryba, profesine ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla)

8. Ar taikomos mokesčių lengvatos turėjo įtakos pasirenkant individualią veiklą?

- ☐ Taip
- ☐ Ne, nes mokesčių lengvatos per mažos
- ☐ Ne, nes apie tai nežinojau

9. Kaip manote, ar mokesčiai (privalomojo sveikatos draudimo (PSD), valstybinio socialinio draudimo (VSD), gyventojų pajamų mokesčio (GPM)) turi įtakos asmenims pradėti vykdyti individualią veiklą?

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Nežinau

10. Su kokiomis problemomis dažniausiai susiduriate deklaruodami bei sumokėdami mokesčius?

- ☐ Trūksta informacijos apie teisės aktų, skaičiavimo metodikų ar privalomų užpildyti dokumentų formų pasikeitimus
- ☐ Dažni mokesčių politikos bei administravimo pokyčiai
- ☐ Mokesčių deklaracijas ir kitus dokumentus, kurie turi įtakos mokesčių apskaičiavimui ir sumokėjimui privaloma teikti tik elektroniniu būdu
- ☐ Deklaracijoms pateikti ir mokesčiams sumokėti skiriama per mažai laiko
- ☐ Kita (įrašykite) _____

11. Ar 2020 m. pradžioje prasidėjusi COVID-19 pandemija turėjo neigiamą poveikį Jūsų vykdomai veiklai?

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Iš dalies (neigiamas poveikis buvo tik pirmojo karantino metu)

12. Nuo COVID-19 nukentėjusiems individualią veiklą vykdantiems asmenims buvo taikomos įvairios mokestinės pagalbos priemonės (mokestinės paskolos sutartys be palūkanų, atleidimas nuo delspinigių, įmokų sumokėjimo terminų atidėjimas arba išdėstymas ir t.t.). Ar jomis pasinaudojote?

- ☐ Taip
- ☐ Ne, nes man buvo neaktualu
- ☐ Ne, nes apie tai nežinojau

13. Kaip manote, ar COVID-19 pandemija paveikė individualią veiklą vykdančių asmenų įpročius skaidriau vesti apskaitą ir mokėti mokesčius?

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Nežinau

14. Vertinant procentine išraiška, kaip manote, kokia dalis individualią veiklą vykdančių asmenų vengia mokėti mokesčius?

- ☐ < 10 proc.
- ☐ 10-35 proc.
- ☐ 35-70 proc.
- ☐ > 70 proc.

15. Toliau nurodytos galimos mokesčių vengimo priežastys, nurodykite, kiek kiekviena priežastis Jums atrodo dažniausia tarp mokesčių vengimo. Atsakymus pateikite penkių balų skalėje, kur 1-labai reta, 5-labai dažna.

Mokesčių vengimo priežastys	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Noras gauti didesnį pelną					
Sunku laiku gauti aktualią informaciją iš mokesčius administruojančių įstaigų					
Apyvartinių lėšų neturėjimas					
Dideli mokesčiai ir jų daugėjimas					
Valdžios sektoriaus neskaidrumas					
Įstatymų „spragos“					

16. Toliau nurodytos priežastys, kurios galimai skatina individualia veiklą vykdančius asmenis skaidriai vesti apskaitą bei mokėti mokesčius. Atsakymus pateikite penkių balų skalėje, kur 1-labai reta, 5-labai dažna.

Mokesčių mokėjimo priežastys	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Pagavimo galimybė					
Griežtesnės bausmės					
Moraliniai įsitikinimai, kad mokesčių vengimas yra nepriimtinas visuomenėje					
Noras turėti „skaidrią“ veiklą					
Valstybės teikiamos paslaugos (švietimas, sveikatos apsauga, infrastruktūra ir t.t.)					
Kita (įrašykite)					

17. Toliau pateikti pasiūlymai mokesčių administratoriams bei Lietuvos teisės aktų leidėjams. Įvertinkite, kiek kiekvienas pasiūlymas būtų efektyvus, siekiant, kad individualią veiklą

vykdantys asmenys skaidriai tvarkytų savo mokestinę apskaitą bei nevengtų mokėti mokesčių. Įvertinkite 5 balų sistemoje, kur 1-visiškai neefektyvu, 5-labai efektyvu.

Pasiūlymai	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Griežtinti mokestinę kontrolę					
Skatinti mokestinėmis lengvatomis					
Vykdyti efektyvesnę valstybės mokesčių politiką					
Didinti nepakantumą mokesčių vengimui visuomenėje					

AČIŪ UŽ JŪSŲ ATSAKYMUS